

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra

Bakalářská práce

Ohrožené dítě v rodině

Vypracoval: Andrea Jáchimová
Vedoucí práce: Mgr. Luboš Krninský

České Budějovice 2014

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

.....

V Českých Budějovicích dne 31. 3. 2014

Andrea Jáchimová

Děkuji Mgr. Lubošovi Krninskému za metodické vedení bakalářské práce, za trpělivost, cenné rady a připomínky.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá otázkou zanedbaných, týraných a zneužívaných dětí, které vyrůstají v nefunkčních rodinách. Cílem práce je popsat typy rodin, a to hlavně rodin, které neplní svoje základní funkce, a ve kterých dochází k zanedbávání, týrání nebo sexuálnímu zneužívání dětí. Na základě prostudované odborné literatury vysvětluji problém syndromu CAN, jaké děti se nejčastěji stávají obětí, a kdo se tohoto násilí na dětech dopouští, a jak tato traumata prožitá v dětství, dítě ovlivňují v jeho dalším životě.

V praktické části, na případu ze svojí pedagogické praxe, popisují specifické projevy chování sedmi sourozenců, kteří vyrůstali v nefunkční rodině a další životní osudy těchto dětí, jak je ovlivnilo dětství strávené v nefunkční rodině.

Klíčová slova: dítě, rodina, výchova, syndrom CAN, zanedbání, týrání, sexuální zneužívání.

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with the issues of neglected, tortured and abused children who grow up in non-functional families. The aim of the work is to describe types of families, mainly families not fulfilling their basic functions where children are neglected, tortured or sexually abused. On the basis of the studied professional literature I explain the issues connected with the CAN syndrome, what children are most prone to become victims and who abuses children and how the traumas they experience in their childhood influence these children in their further lives.

In the practical part, using a case from my teaching experience, I describe a case of seven siblings who were growing up in a non-functional family, their behaviour, including its causes, and the further life stories of these children and how they were influenced by their childhood in a non-functional family.

Key words: child, family, upbringing, CAN syndrome, neglect, child abuse, sexual abuse

Obsah

1	ÚVOD.....	8
2	Definice rodiny.....	10
2.1.	Orientační rodina	10
2.2.	Rodina prokreační.....	11
3	Funkce rodiny.....	12
3.1.	Biologicko – reprodukční funkce.....	12
3.1.1.	Důvody odkladu rodičovství.....	12
3.1.2.	Hnutí NO KIDDING.....	12
3.2.	Sociálně – ekonomická funkce.....	13
3.3.	Výchovná funkce.....	13
3.3.1.	Autoritářský výchovný styl.....	13
3.3.2.	Volný (liberální) styl.....	14
3.3.3.	Demokratický styl.....	14
3.4.	Socializační funkce	15
3.5.	Emocionální funkce.....	15
3.6.	Ochranná a domestikační funkce.....	15
3.7.	Rekreační a regenerační funkce.....	16
4	Problémově zatížená rodina	17
4.1.	Základní charakteristika rodin.....	17
4.2.	Typy problémových rodin.....	18
4.2.1.	Nezralá rodina	18
4.2.2.	Přetížená rodina.....	18
4.2.3.	Ambiciózní rodina	19
4.3.4.	Perfekcionistická rodina.....	19
4.3.5.	Autoritářská rodina	19
4.2.6.	Rozmazlující (protekcionistická) rodina	20

4.2.7.	Rodina nadměrně liberální a improvizující	20
4.2.8.	Odkládací rodina	21
4.2.9.	Disociovaná rodina.....	21
5	Vývoj rodiny.....	22
5.1.	Podoba a funkce rodiny v minulosti.....	22
5.2.	Rodinná výchova	23
5.3.	Týrané dítě v 19. století	25
6	Syndrom CAN	27
6.1.	Vývoj a příčiny vzniku CAN	27
6.2.	Zanedbávání dítěte	30
6.2.1.	Zanedbávající rodiče	30
6.2.2.	Zanedbávané dítě.....	31
6.2.3.	Formy zanedbávání.....	31
6.3.	Týrání dítěte.....	32
6.3.1.	Formy týrání.....	32
6.3.2.	Týrané dítě	33
6.3.3.	Týrající rodiče	35
6.3.4.	Obranná reakce na týrání	36
6.4.	Sexuální zneužívání dítěte.....	36
6.4.1.	Formy sexuálního zneužívání	38
6.4.2.	Pachatel sexuálního zneužívání	39
6.4.3.	Dítě jako oběť.....	41
6.4.4.	Chování matky.....	43
6.4.5.	Syndrom přizpůsobení sexuálnímu zneužívání	43
6.4.6.	Následky sexuálního zneužívání	45
6.4.7.	Sexuální vědomí dětí a sexuální výchova	46

6.5.	Zvláštní formy syndromu CAN.....	47
6.5.1.	Další formy syndromu CAN.....	48
6.6.	Postoj společnosti ke CAN.....	49
6.6.1.	Postoj k pachateli.....	49
6.6.2.	Postoj k oběti.....	50
7	Sanace rodiny.....	51
8	Shrnutí teoretické části.....	53
9	PRAKTICKÁ ČÁST.....	54
10	DISKUZE.....	75
11	ZÁVĚR.....	81
12	Seznam literatury.....	83

1 ÚVOD

Každé dítě by se mělo narodit a vyrůstat v milující rodině, která plní dobře všechny svoje základní funkce a poskytuje tak dítěti zázemí, které mu dává pocit lásky a bezpečí. Prostřednictvím rodičů dítě přejímá morální hodnoty společnosti a učí se poznávat, co je správné, a co ne. Rodina dítě od narození ovlivňuje a formuje jeho osobnost. Rodiče jsou pro dítě vzorem a dítě od nich přejímá dobré, ale také špatné modely chování. Tak, jak se k dítěti chovají rodiče, se pravděpodobně v budoucnu bude chovat dítě ke svým dětem. Nikdo z nás si, bohužel, nemůže vybrat svoje rodiče, ani rodinu, do které se narodí, a ve které bude vyrůstat, a proto jsou na světě děti, které neměly to štěstí a narodily se rodičům, kteří nebyli na rodičovskou roli ještě připraveni, dítě si nepřáli, jsou sami ještě hodně mladí a nevyzrálí a nedokážou se o své dítě dobře postarat nebo rodičům, kteří trpí duševní poruchou, jsou závislí na alkoholu či drogách, jsou nezaměstnaní, mají problémy sami se sebou a dítě je pro ně přítěží, snadný terč, na kterém si vybíjí svoji zlost a pocit méněcennosti. Je velice smutné, že dítěti dokážou ublížit jeho nejbližší lidé, právě ti lidé, kteří by ho měli mít rádi.

V teoretické části jsem čerpala informace z dostupné odborné literatury, která se týká problému výchovy v rodině, a to hlavně v rodině nefunkční a dále pak syndromu zanedbávaného, týraného a sexuálně zneužívaného dítěte.

V praktické části popisuji případ sedmi sourozenců z nefunkční rodiny, se kterým jsem se setkala během své pedagogické praxe na malotřídní základní škole.

Cílem mojí praktické části je charakterizovat specifické chování sedmi sourozenců z nefunkční rodiny na základní škole. Dalším cílem výzkumu

bude rovněž zjistit osudy těchto dětí poté, co byly odebrány z péče matky. Jako výzkumnou metodu jsem zvolila osobní případovou studii dětí a jako metody sběru dat: pozorování, rozhovor, rozbor událostí a školních výsledků a dále jsem využila také vlastní poznání těchto dětí z nefunkční rodiny.

Rodina může člověku pomoci, ale také ho může úplně zlikvidovat. Nejhorší je, že si nikdo nemůže vybrat, kam se narodí.

(mladý muž, který vyrostl ve velmi problematické rodině, in Vágnerová, 2012, s. 589)

2 Definice rodiny

Rodina je malá, primární, neformální sociální skupina, která je tvořena jedinci spojenými pokrevními, manželskými nebo adoptivními vztahy. Plní biologické, ekonomické, sociální a psychologické funkce. V rodině její členové nachází potřebné zázemí a dochází v ní k uspokojování potřeb jednotlivých členů. Každá rodina má svůj žebříček hodnot, který ovlivňuje chování jednotlivých členů. Rodina funguje na principu zmenšeného a zjednodušeného modelu okolního světa. (Vágnerová, 2012, s. 589)

Rodina má velký vliv na vývoj dítěte a na utváření jeho osobnosti. V rodině se dítě učí přijímat morální hodnoty společnosti a rozpoznávat, co je správné, co špatné a utváří osobnost dítěte. (Vaníčková, 1995, s. 22)

2.1. Orientační rodina

Orientační rodina je rodina, do které se dítě narodí. Prostřednictvím rodiny, v první fázi hlavně matky, dítě získává první informace o okolním světě. Dítě očekává, že tak, jak se k sobě chovají členové jeho rodiny, se budou chovat všichni lidé. Rodina by měla dítěti dávat pocit bezpečí a jistoty a sloužit jako zdroj informací o sobě samém, vychovávat dítě a rozvíjet jeho schopnosti a dovednosti. V prvních deseti letech života dítěte jsou to rodiče, které dítě vnímá a přijímá jako významnou autoritu a akceptuje jejich výklad světa, názory i hodnocení. (Vágnerová, 2012, s. 589 – 590)

Orientační rodina má velký vliv na rodinu prokreační, protože děti mají tendenci napodobovat své rodiče (syn otce, dcera matku). Děti se od svých rodičů stejného pohlaví zároveň učí chování k příslušníkům opačného pohlaví. (Matoušek, 2003, s. 62)

2.2. Rodina prokreační

Dítě v rodině zaujímá určitou pozici, která ovlivňuje např. to, jak se dítě dokáže adaptovat na jiné sociální prostředí. Pokud dítě neprožilo dětství v harmonické rodině, pokud vztahy mezi členy rodiny byly narušeny, dítě si tento model rodiny nese až do dospělosti a hrozí riziko, že v rodině, kterou sám založí (tzv. prokreační) se objeví domácí násilí nebo se rodina rozpadne. Do svojí vlastní rodiny máme tendenci si přenášet zkušenosti z rodiny orientační, což v praxi může znamenat, že se chováme úplně stejně jako naši rodiče, děláme stejné chyby jako oni, používáme stejný styl výchovy apod. Někdy můžeme dělat pravý opak toho, co dělali, jak se chovali naši rodiče. (Vágnerová, 2012. s. 591)

3 Funkce rodiny

Dobře fungující rodina plní celou řadu funkcí.

3.1. Biologicko – reprodukční funkce

Nejvhodnějším prostředím, do kterého by se dítě mělo narodit je právě rodina. Rodina je to neoptimálnější prostředí, ve kterém by se měla realizovat reprodukce lidského druhu. Samotné rodičovství je považováno za známku dospělosti a zralosti člověka. Bohužel, v posledních letech Česká republika zaznamenává pokles porodnosti, výjimku tvořila 70. léta 20 století. V současné době klesla porodnost z hranice tzv. „záchovné plodnosti“, která činila 2,1 dítě na jednu ženu, na hranici 1,2 dítěte na jednu ženu.

3.1.1. Důvody odkladu rodičovství

Co přiměje ženu k tomu, aby odložila narození dítěte? Důvodem pro odklad rodičovství, může být to, že narození dítěte může matce nebo oběma rodičům zkomplikovat kariérní a profesní růst. Matky se bojí, že po návratu z rodičovské dovolené již nezískají zpět svoje postavení v zaměstnání, protože během rodičovské dovolené ztratí kontakt se svou profesí a nemohou tedy obstát v konkurenci mladších kolegů, kteří dokončili školu, mají nové znalosti a mohou se na trhu práce lépe prosadit. Narození dítěte znamená zásah do trávení volného času rodičů, je také velikým zásahem do ekonomické situace rodičů, hlavně v dnešní době, kdy životní náklady rostou a pro ženu představuje i zdravotní riziko, není samozřejmostí, že se narodí dítě zcela zdravé.

3.1.2. Hnutí NO KIDDING

V roce 1985 vzniklo v Kanadě hnutí NO KIDDING, které sdružuje dospělé osoby (ženy i muže), kteří se ještě zatím nerozhodli mít děti a chtějí se tímto sdružováním bránit „nátlaku“ těch lidí, kteří děti mají. Někteří lidé tohoto

hnutí se již definitivně rozhodli, že děti mít nechtějí, někteří se ještě rozhodují a členy tohoto hnutí jsou i lidé, kteří by děti měli rádi, ale mít je nemohou. (Procházka, 2012, s. 102-105).

3.2. Sociálně – ekonomická funkce

Rodina by měla zajistit dobré ekonomické a sociální podmínky pro realizaci potřeb každého svého člena. V současné době se v České republice ekonomická podpora rodin ze strany státu minimalizuje. (Procházka, 2012, s. 105)

3.3. Výchovná funkce

Hlavní úlohou rodiny je vychovávat a pečovat o ně, předávat jim hodnoty a normy společenského chování, které uznává společnost a vést děti ke vzdělávání.

V rodinách se setkáváme s různými styly výchovy.

3.3.1. Autoritářský výchovný styl

V rodině s tímto typem výchovného stylu se uplatňuje vliv, moc a síla dospělého člověka (rodiče), který od dítěte vyžaduje poslušnost a plnění příkazů, které vydává. Dítě se v této rodině nemůže rozvíjet, protože rodičovská výchova se omezuje pouze na vydávání příkazů, zákazů a různých pokynů a od dítěte se očekává, že je bude „slepě“ plnit, bez ohledu na to, co dítě cítí, co by samo chtělo, a co potřebuje. Neplnění příkazů se tvrdě trestá, a to fyzicky i psychicky. Dítě v rodině trpí, což může v době jeho dospívání vést k útěku z domova nebo se u dítěte rozvíjí rizikové formy chování nekázeň, neprospěch ve škole, experimentování s drogou, krádeže aj.)

3.3.2. Volný (liberální) styl

Rodiče vnímají svoje dítě jako samostatnou osobnost, a tak do jeho výchovy téměř nezasahují. Dítě je ponecháno „samo sobě“ s maximální volností. Tento styl, na jedné straně, podporuje a rozvíjí kreativitu dítěte, ale na druhé straně takto vychovávané dítě nemá ve svém životě žádná pevná pravidla, pevný řád, což se projeví např. již při nástupu dítěte do mateřské nebo základní školy, kde se po dítěti dodržování určitých pravidel vyžaduje a dítě s tím má problém, protože se tomuto nenaučilo a nebylo vedeno ve své rodině. Nesprávnou výchovu z rodiny si takový člověk nese s sebou po celý život, a proto se může i v dospělosti potýkat s morálními nebo profesními konflikty.

3.3.3. Demokratický styl

Demokratický styl patří mezi harmonické výchovné styly, kdy jsou rodiče dobrým příkladem pro své děti. Demokratická výchova se opírá o systém pravidel, se kterými jsou seznámeni rodiče i děti a všichni s takto nastavenými pravidly souhlasí. O pravidlech rodiče i děti diskutují. Pravidla se mění podle věku dětí (domluvená hodina návratu od kamaráda, z kina aj.). V rodině s demokratickým stylem jsou rodiče pro svoje děti přirozenou a uznávanou autoritou. (Procházka, 2012, s. 106 - 108)

D. Baumrind, E.E. Maccoby, A. J. Martin rozlišují tyto typy výchovy:

autoritářský styl – rodiče jsou nenároční, dávají mnoho příkazů, zákazů a kontrolují jejich dodržování, hodně trestají, pro své děti mají málo porozumění.

zanedbávající styl – rodiče jsou nenároční, nemají o dítě zájem, dítě má velkou volnost, v rodině a ve výchově nejsou nastavena pravidla, rodiče dítě nekontrolují, dítě má absolutní volnost.

autoritativně – vzájemný styl – dítě je vychovááno přísně, ale zároveň laskavě, při výchově jsou daná jasná pravidla, kterými se všichni řídí, dodržují je. Rodiče a děti mají mezi sebou hezký vztah, navzájem se respektují.

shovívavý styl – rodiče jsou nenároční, své děti vychovávají s láskou, jedná se spíše o kamarádský vztah, založený na dobrovolném plnění norem. (Čáp, 2001, s. 306)

3.4. Socializační funkce

V rodině se učí dítě přizpůsobovat se životu, osvojuje si základní návyky a také způsoby chování, které se běžně používají ve společnosti. V rodině probíhá primární socializace, pokud se dítě naučí přijímat normy dané společnosti, umožní mu to vstup do širšího světa. (kolektiv dětí v mateřské a základní škole).

3.5. Emocionální funkce

Tato funkce je velmi významná, protože rodina je pro dítě prostředím, kde se dítě setkává s láskou rodičů i dalších členů rodiny, zažívá zde pocit jistoty a bezpečí. Z tohoto důvodu je důležité, aby mezi členy rodiny panovaly kladné vztahy. Pokud tomu tak není, rodina neplní dobře svojí funkci a emoční vývoj dítě je narušen. Někdy je toto narušení natolik závažné, že problémy s emocemi mívá jedinec po celý život. (Procházka, 2012, s. 109)

3.6. Ochranná a domestikační funkce

Rodina zajišťuje životní potřeby pro svoje členy, rodiče se starají o své děti (dospělé děti se starají o své staré rodiče, rodina pečuje o postižené členy svojí rodiny atd.) Rodina představuje místo, kam se jedinec může vrátit, když potřebuje najít útočiště, když má nějaký problém nebo potřebuje v těžké životní situaci útěchu. Rodina dává svým členům pocit, že někam patří, že mají své blízké, na které se mohou vždy obrátit. (Procházka, 2012, s. 110)

3.7. Rekreační a regenerační funkce

Pro rodinu je velmi důležité, jakým způsobem členové rodiny tráví svůj volný čas, zda mají společné záliby a volný čas tráví všichni společně, a jakým způsobem tráví rodina dovolenou. Rodiče by měli zároveň dbát na to, aby věděli, jak, kde a s kým tráví volný čas jejich děti. V současné době přibývá dětí, které tráví volný čas pasivně u televize a počítače, což se odráží v tom, že děti dávají přednost navazování sociálních kontaktů pouze prostřednictvím virtuálního světa internetu nebo se potulují s partou po sídlišti, vysedávají v restauracích. Takové děti a mládež patří do skupiny dětí a mládeže se zvýšeným rizikem výskytu společensky nežádoucích jevů, např. kriminalita, zneužívání drogy, alkoholu. (Procházka, 2012, s. 110 – 111)

4 Problémově zatížená rodina

I v harmonické a dobře fungující rodině dochází k občas anebo dočasně k problémům. Důležité je to, jak se rodina dokáže s problémovými situacemi vyrovnat. Na druhé straně existují rodiny, které svoje problémy nezvládají a potřebují pomoc zvenčí.

4.1. Základní charakteristika rodin

Rodiny *stabilizovaně funkční* vhodným způsobem zajišťují výchovu svých dětí. Rodiny *problémové* většinou neplní několik ze svých funkcí, ale neumí se s nimi vypořádat samy, a proto je nutná pomoc z vnějšku. Tato pomoc je však pouze jednorázová nebo krátkodobá. Hrozí rozpad rodiny. Rodiny *dysfunkční* mívají vážné a dlouhodobé problémy, které ohrožují chod rodiny a vývoj dítěte. I tyto rodiny se neumí se svými problémy samy vypořádat a je nutná pomoc z vnějšku. Tato pomoc však nemusí být vždycky účinná, protože rodina je vážně narušena, problémy se v ní stále opakují, zdravý vývoj dítěte je ohrožen. Odborní pracovníci pak musí zvážit, zda budou rodinu podporovat a ponechají dítě v této rodině anebo, zda pro dítě raději zajistí náhradní rodinnou péči. Rodiny *afunkční* neplní svoje základní funkce a ohrožují tím existenci dítěte. V takových rodinách se setkáváme s týráním, zneužíváním a zanedbáváním dítěte. V takovém případě je jediným řešením, jak dítě ochránit, okamžitě jej odebrat a umístit do ochranné péče. (Procházka, 2012, s. 113)

Helus uvádí ještě další typ rodiny, a to rodiny *funkční s přechodnými, více či méně vážnými problémy*, které umí rodina vyřešit sama. Např. nevyhovující bytová situace, nezaměstnanost, špatná finanční rodinná situace, kázeňské problémy dětí, neúspěch dětí ve škole atd. (2007, str. 152)

V České republice se stále zvyšuje počet dětí, které se rodí mimo manželství, dětí týraných, zanedbávaných a zneužívaných. Problémy se v rodině vyskytují také kvůli nepříznivé ekonomické situaci rodin, a to převážně z důvodu zvyšující se nezaměstnanosti. Zároveň také stoupá počet rozvedených manželství. (Procházka, 2012, str. 112)

4.2. Typy problémových rodin

V naší společnosti se nejčastěji vyskytují rodiny, které mají přechodné problémy a rodiny problémové.

Helus rozlišuje tyto typy rodin:

4.2.1. Nezralá rodina

Nezralou rodinu založili lidé, kteří jsou nezralí a nezkušení, a proto se nemohou stát dobrými a spolehlivými rodiči. Důvodem případného sňatku těchto lidí bývá neplánované těhotenství a dítě, které se narodí, je často vnímáno jako nechtěné. Rodiče mají své dítě rádi, ale neumí se o něj správně postarat. Takoví rodiče mívají komplikovaný vztah se svými rodiči, svým sňatkem a narozením dítěte jim chtěli dokázat svojí samostatnost, ale přesto od nich potřebují radu, pomoc, a to i pomoc finanční. (2007, s. 153 – 154)

4.2.2. Přetížená rodina

Rodina se potýká s celou řadou konfliktů, např. mezi rodiči, mezi rodiči a dětmi, rodiče mají problémy v zaměstnání, které si pak přináší s sebou do rodiny, rodina řeší finanční nebo bytový problém. Cítí se často bezradní, unavení a zoufalí a uvědomují si, že celou situaci trpí především jejich dítě, které rodiče milují a chtějí pro něj jen to nejlepší. (2007, s. 155 – 156)

4.2.3. Ambiciózní rodina

Rodiče v ambiciózní rodině kladou veliký důraz na svoji kariéru, na úspěch a společenskou prestiž. Mají vysoké nároky i na své dítě, chtějí, aby bylo také úspěšné, a proto dítě navštěvuje různé zájmové kroužky (tenis, hraje na piano, věnuje se kreslení, učí se cizí jazyky). Rodiče dokážou rodinu materiálně zabezpečit (rodinný dům, nadprůměrné příjmy, drahá auta, moderní vybavení domácnosti aj.) Po materiálně stránce dítě v rodině netrpí (dostává vysoké kapesné, má nejnovější elektroniku, poslední model mobilního telefonu, jezdí na zahraniční dovolené), ale po citové stránce dítěti z takové rodiny něco chybí a ono samo neumí ani správně pojmenovat, co postrádá. (2007, s. 156)

4.3.4. Perfekcionistická rodina

Rodiče mají na své dítě přehnaně vysoké nároky. Nejsou brány ohledy na schopnosti dítěte, očekává se, že bude vždy lepší než ostatní. Dítě nechce svoje rodiče zklamat, snaží se splnit jejich přání, i když dělá něco, co samo nechce, co ho nebaví a nenaplnuje ho, žije v neustálém strachu, že očekávání rodičů nesplní, protože selhání dítěte je rodinou vnímáno jako velká „tragédie“. Pokud dítě není tak dobré, jak se od něj očekává, trpí pocitem nejistoty, nevěří si, nemá o sobě vysoké mínění, podceňuje se a má výčitky. V takovém případě se doporučuje spolupráce s pedagogicko – psychologickou poradnou. (2007, s. 156 – 157)

4.3.5. Autoritářská rodina

Výchova v této rodině je omezena jen na příkazy a zákazy, k potřebám dítěte není přihlíženo. Od dítěte se očekává pouze poslušnost. Rodiče při výchově se používají fyzické i psychické tresty zesměšňování, ponižování, odmítání lásky, zastrasování. Osobnost dítěte se nerozvíjí, dítě se nemůže samo o ničem rozhodovat a nést za svoje činy odpovědnost, proto je dítě z takové

rodiny apatické, nejeví o nic zájem a objevují se u něj záchvaty vzteku a silné agresivní reakce. (2007, s. 157 – 158)

4.2.6. Rozmazlující (protekcionistická) rodina

Typické pro tuto rodinu je snaha vždy dítěti vyhovět, dát mu za pravdu, chránit ho a dělat to, co si dítě žádá. Takto vychovávané dítě se nenaučí nést za sebe a svoje počínání odpovědnost, neumí přiznat svůj omyl, neocení kvality druhých lidí, a pokud něco chce, neumí na to vynaložit potřebné úsilí.

Setkáváme se s rodiči, kteří „bojují“ za své dítě vždy, když jejich dítě nedosáhne to, co si přeje. Např. pokud má dítě ve škole špatné známky, není to jeho vina, ale vina učitele, který si na něj zasedl.

Další rodiče za své dítě „nebojují“, ale zaujímají trpitelský postoj, cítí se ukřivdění a zlobí se na celý svět, který ubližuje jejich dítěti.

Někteří rodiče zaujímají ke svému dítěti postoj podřízenosti, vždy mu vyhoví a „slouží“ mu, aby mu vše v životě usnadnili. Takové dítě své rodiče ovládá, manipuluje jimi a diktuje podmínky, které rodiče plní. (2007, s. 158 – 159)

4.2.7. Rodina nadměrně liberální a improvizující

Dítě nemá pevně stanovený řád a režim, zneužívá dostatek volnosti, bývá líné, ve škole nedosahuje dobrých výsledků, oddává se pochybným zábavám, setkává se se skupinou dalších rizikových dětí, je egoistické a sobecké. V dospívání si neváží svých rodičů a někdy rodinu terorizuje. (2007, s. 159)

4.2.8. Odkládací rodina

Některé rodiny, hlavně mladé, ambiciózní a přetížené, se nachází v krizi, která se projevuje tím, že rodiče mají tendenci svěřovat své dítě jiným osobám (tetám, strýčkům, prarodičům, kamarádům), a to kdykoliv je to jen trochu možné. Tato výchova dítěti ztěžuje vytváření vztahu k „jeho“ věcem, k domovu, protože dítě nemá pevné místo, kde by bylo skutečně doma a citově strádá. (2007, s. 160)

4.2.9. Disociovaná rodina

Pro tento typ rodiny je typické napětí, neklid, strach a fyzické napadání. Toto se promítá i do vztahů, které má rodina s okolním světem, od kterého se většinou izoluje, omezuje kontakty s příbuznými, sousedy i institucemi a žije si jen svým vlastním životem a svými problémy. Dítě vychovávané v této rodině získává mylnou představu o tom, že okolní svět je cizí a nepřátelský, a proto je nutné se před ním uzavírat, bránit se mu a útočit proti němu. (2007, s. 160 -162)

5 Vývoj rodiny

Během staletí se měnila rodina i náhled společnosti na ní. Dřívější rodina byla nazývána rodinou velkou, vícegenerační, rodovou a příbuzenskou.

5.1. *Podoba a funkce rodiny v minulosti*

Rodina byla považována za základ společnosti. Stejně jako dnešní rodina, plnila funkci reprodukční, výchovnou, ekonomickou a sociální. Základem rodiny byl manželský pár. Uzavření sňatku nebyvalo svobodnou volbou snoubenců, ale často se sňatky domlouvaly ještě v dětském věku pozdějších manželů. Lidé v tehdejší době dbali na dodržování tradic, ve společnosti panovala přísná morálka, a tak se snoubenci nemohli vzepřít přání rodičů. Zakládat rodinu a mít děti bylo motivováno i nábožensky. Bezdětnost byla považována za tragédii a byla vnímána jako trest za těžký hřích. Od 19. století je manželství vnímáno jako smlouva mezi snoubenci, na základě svobodné volby, ale žena je podřízena svému manželovi, který rodinu reprezentuje. Žena se stará o domácnost a výchovu dětí. Manželství bylo chráněno zvykovým právem a bylo nerozlučitelé. Rozvod nebyl mnohdy právně možný, a pokud možný byl, lidé o tom nevěděli, případně netušili, jak při žádosti o rozvod postupovat. Občanský zákoník z roku 1811 stanovil vzájemné povinnosti rodičů a dětí. Formuloval osobní a majetkové právo, poručnictví i adopci.

Děti byly povinny ctít a poslouchat svoje rodiče. Otec se o děti staral až do jejich zletilosti, kdy sám rozhodoval o jejich výchově a vybíral jim budoucí povolání. Pokud to bylo nutné, mohl dítě přiměřeně trestat.

V rodině měl výsadní postavení prvorozený syn, který byl považován za dědice rodového majetku. Mladší děti v dospělosti od rodiny odcházely, ale stále cítily morální povinnost pomáhat rodičům a nejstaršímu bratrovi. V 19. století v době průmyslové revoluce odcházeli lidé z vesnice za prací do

města. Lidé pocítili náhlý pocit svobody, protože ve městě nepanovaly tak přísné morální zásady jako na venkově.

Od konce 19. století klesá počet dětí v rodině. Tento klesající trend se objevuje nejdříve v městských rodinách. Na počátku 20. století se plodnost snižuje již ve všech společenských vrstvách. (Halířová, 2012, s. 40 – 42)

Po útrapách, které přinesla 2. světová válka, si lidé, kteří hrůzy války přežili, chtěli začít užívat plnohodnotný život. Do popředí zájmu společnosti se dostává dítě, které představuje symbol nového života. Mít dítě bylo v té době považováno za samozřejmost, a tak hlavně v Evropě stoupala sňatečnost a manželství uzavírali stále mladší lidé. Ve výchově rodiče neuplatňovali autoritu, dítě obklopovali láskou, snažili se mu vše v jeho životě ulehčovat a dítě nebylo vychováváno k disciplíně. Opět se zvyšoval počet dětí v rodině. Tento trend přetrvává až do 60. let 20. století, kdy došlo ke změně, protože ekonomické zabezpečení rodiny bylo velice náročné, a proto poklesla porodnosti. Tento trend zasahuje až do současné doby.

Rodina se v průběhu staletí změnila, např. v dnešní době již rodiče nejsou ve stáří odkázáni na pomoc svých dětí a zakládání rodin nemá náboženský podtext. Rozhodnutí, zda mít nebo nemít dítě, je považováno za zcela soukromou věc. (Helus, 2007, s. 140 – 142)

5.2. Rodinná výchova

Výchova a vzdělání nebyly záležitosti společnosti, ale plnila je rodina. Výchova dítěte se lišila podle pohlaví dítěte, sociální postavení rodiny a místa, kde se výchova odehrávala.

Rodina byla jedinou institucí, ve které se odehrávala výchova, vzdělání i příprava pro život. Hlavním úkolem rodiny bylo připravit dítě pro další

život. Rodičům při výchově dítěte pomáhaly i odborné knihy, které v této době vycházely. Výchova v rodině se zaměřovala na zdravý tělesný, rozumový i morální vývoj dítěte. Důležitou úlohu ve výchově dítěte plnila až do počátku 20. století náboženská výchova.

Dětství, tj. dobu do 6-7 let dítěte, trávilo dítě většinou v rodině, kdy nejvýznamnější roli ve výchově dítěte hrála matka, kojná, chůva či vychovatelka. Výchova spočívala v neustálém dozoru nad chováním dítěte a taková kontrola přetrvávala až do doby dospívání, kdy měla zamezit předčasnému intimnímu sblížení mladistvých. Chudé rodiny si chůvu nemohly dovolit, a proto na děti dohlížely sousedky nebo byly děti ponechány samy sobě. (Halířová, 2012 s. 43)

Pokud neměla matka u dětí dostatečnou autoritu, strašila je Bohem, bubákem nebo otcem. Respekt z otce přetrvával až do konce 20. století. Otec byl tím, kdo v rodině děti tělesně trestal. Trestalo se pohlavkem, vařečkou, řemenem, proutkem, metlou, taháním za vlasy, uši, klečením, státním v koutě, zavíráním do komory, přivazováním ke stolu aj. Hlavním úkolem rodiny bylo připravit dítě pro další život. Děti v chudých rodinách bývaly nepřiměřeně trestány, tresty hraničily až s týráním. Odpor k fyzickému násilí na dětech sílí v průběhu 19. století.

Cit byl pro výchovu důležitý, ale panoval všeobecný názor, že dítěti by neměla být projevoována přílišná náklonnost. Děti byly vychovávány s láskou, ale projevy kladných emocí nebyvaly v rodině běžné. City si mezi sebou neprojevovali ani rodiče, ani rodiče a děti. Rodiče se s dětmi mazlili pouze výjimečně, spíše to bylo jen za odměnu. Mazlení a projevování citu bylo považováno za nežádoucí. Rodiče dětem vyprávěli pohádky, četli jim příběhy, zpívali jim, ale pohlazení, chování v náručí nebo na klíně nebylo

obvyklé. Pedagogové nabádali rodiče, aby dětem nevyprávěli strašidelné příběhy, které v dětech vyvolávají strach a ovlivňují tak negativně dětskou psychiku. (Lenderová, 2006, s. 146 - 151)

Cíle výchovy závisely na pohlaví dítěte a na sociálním postavení rodiny. Cílem nižších vrstev bylo zapojit dítě do pracovní činnosti, děti pomáhaly rodičům na poli, v hospodářství nebo řemeslnické dílně. Výchova dítěte byla přizpůsobena věku a rozumovým schopnostem, velký důraz byl kladen na mravní chování, poslušnost, úctu k rodičům a Bohu. Dítě mělo pevný denní řád, který ho učil právě poslušnosti, disciplíně, střídmosti, umírněnosti a sebekontrolé. (Halířová, 2012, s. 43 – 44)

5.3. Týrané dítě v 19. století

Podle zákoníku z roku 1811 byli rodiče povinni dítě vychovávat, živit a zaopatřovat ho. Pediatři, psychologové a pedagogové považovali za týrané dítě každé dítě, které nebylo milováno, u kterého nedocházelo k uspokojení základních fyzických potřeb, např. dostatek jídla, pití, tepla, čistoty, oblečení, ale také dítě, které bylo bito a nuceno dlouho stát, klečat na zemi nebo na předmětech, které mu způsobovaly bolest, nebo muselo vykonávat namáhavou fyzickou práci. Do 24 let měl nad dítětem moc jeho otec, který po něm mohl pátrat, když uteklo z domova, trestat ho a rozhodovat o jeho budoucnosti. Pokud rodiče potrestali dítě nepřiměřeně a způsobili mu újmu na zdraví nebo jej usmrtili, posuzoval to zákoník z roku 1811 jako trestný čin. Pokud bylo dítě při trestání zraněno poprvé, soud udělil rodičům pokutu nebo se museli za své jednání omluvit. V dalším případě ublížení jim soud mohl dítě odebrat nebo mu určit opatrovníka, který na dítě dohlížel do jeho zletilosti. V praxi to znamenalo, že rodiče z nižších společenských vrstev, kde se týrání objevovalo nejčastěji, neměli na pokutu peníze, a tak tuto

pohledávku musela převzít obec, která však také neměla peněz nazbyt, a proto se případy týraných dětí mlčky přecházely. Studie prokázaly, že soudy důsledně trestaly jen případy sexuálního zneužívání. Pokud bylo dítě z rizikové rodiny odebráno, dostalo se do městské káznice, která pro něj představovala daleko rizikovější prostředí, než nefunkční rodina. Rodina byla považována za zcela soukromou věc, co se dělo uvnitř rodiny se navenek mnohdy ani nedostalo. Fyzické násilí na dětech nebyvalo vždy viditelné a dítě se nikomu nemuselo svěřit. Případ nebyval odhalen ani ve škole, např. při tělesné výchově, která se mnohde ani nevyučovala a pokud ano, děti se na ní nepřevlékaly. (Lenderová, 2006, s. 288 – 290)

6 Syndrom CAN

Syndrom týraného a zanedbávaného dítěte, obecně označovaný v anglosaské literatuře jako Child Abuse and Neglect (CAN) a odtud převzatý i do naší terminologie, je soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, v rodině především. Jsou výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Jejich nejvyhraněnější podobou je úplně zahubení dítěte. (Dunovský, 1995, s. 15)

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN) je definován jako poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte, které vznikne v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby. (Vágnerová, 2012, s. 593)

6.1. Vývoj a příčiny vzniku CAN

V roce 1883 vznikla v Liverpoolu a roku 1884 v Londýně Národní společnost prevence proti krutostem na dětech, která se věnovala fyzickému násilí na dětech, které byly např. vykořisťovány námezdní prací, nedostávalo se jim dostačující péče apod.

Důvody pro rozvoj syndromu CAN byly např. otcovská moc a nadřazenost nad dítětem, bezmocnost a zranitelnost dítěte, ale také sociální a ekonomické prostředí, ve kterém rodina žila (nízké vzdělání, špatná zdravotní péče, nezaměstnanost, život na hranici chudoby, nevyhovující nebo zcela chybějící bydlení aj.).

V roce 1962 popsal C. H. Kempe soubor neobvyklých poranění dětí, která nemohla být způsobena úrazem a nazval jej „syndromem bitého dítěte.“

Další studie tohoto problému prokázaly, že dítě, které je týráno fyzicky, je zároveň týrané i po psychické a emocionální stránce.

V 60. a 70. letech 20. století se k tomuto problému přidává i sexuální zneužívání dětí a je formulován syndrom CAN.

Problematika násilí na dětech se v České republice dostává do popřední až roku 1994, kdy jsou dostupné komplexnější statistické údaje.

V roce 1994 bylo nahlášeno 154 případů jednorázového tělesného týrání, z toho rodiči ve 112 případech. Psychické týrání bylo prokázáno v 59 případech, z toho rodiči ve 43 případech. Sexuální zneužívání vykazovalo ještě vyšší nárůst – celkem ve 312 případech, z toho rodiči v 63 případech, 7 dětí v tomto roce zemřelo v důsledku týrání v rodině. V následujících letech tato situace vykazuje výrazně stoupající tendenci. (Vykopalová, 2001, s. 36)

V současné době není možné přesně vyčíslit, kolik dětí trpí syndromem CAN, protože celá řada případů není vůbec odhalena, ale odhaduje se, že je to asi 1-2 % dětí, kdy více než polovina případů se týká týrání dětí mladších šesti let. Ve stejné míře jsou týráni a zanedbávání chlapci i dívky. Běžnějším typem týrání je týrání psychické, se kterým má zkušenost 69 % dospělých v České republice.

Odhalit sexuální zneužívání je velice obtížné, protože mnoho obětí se nikomu nesvěří a případy zůstanou utajeny.

Studie uvádí, že v České republice bylo v dětském věku zneužito 33 % žen a 17 % mužů. Zároveň studie prokázaly, že oběti sexuálního zneužívání se častěji stávají dívky, poměr zneužitých dívek a chlapců se udává v rozmezí 10–2:1. (Vágnerová, 2012, str. 593)

Ve společnosti se setkáváme s rodinami, které děti nevychováají s láskou, nevěnují dětem dostatečnou péči a dětem se nedostává dostatečné výchovy.

Mezi rizikové faktory v rodině, které jsou příčinou vzniku CAN patří:

- *Osobnost rodiče.* Rodičem se může stát i člověk, který není duševně vyrovnaný a nemá k dítěti kladný vztah.
- *Charakterová nebo emocionální odchylka* rodiče. Rodiče nemusí své dítě přímo tělesně týrat, ale nemají ke svému dítěti kladný vztah, neumí mu projevit lásku, a proto bude jejich dítě zanedbávané po citové stránce.
- *Vztah rodičů k sobě navzájem.* Pokud není manželství rodičů šťastné, mezi rodiči nepanují dobré vztahy, hrozí rozpad manželství a dítě stává uprostřed těchto konfliktů dospělých, kdy si rodiče, prostřednictvím dítěte, řeší konflikty mezi sebou.
- *Okolnosti, za kterých došlo k početí a narození dítěte.* Bylo-li početí dítěte plánované, dítě je chtěné a vítané či nikoliv. Bylo-li neplánované těhotenství důvodem ke sňatku, byl-li jeden z manželů ke sňatku přinucen apod.
- *Dítě, které dospělého psychicky i fyzicky vyčerpává, zatěžuje a dráždí,* které často pláče, vzteká se, křičí, je bojácné, úzkostné či hyperaktivní apod.
- *Narození dítěte handicapovaného,* které nesplnilo očekávání rodičů, dítě trpící lehkou mozkovou dysfunkcí, které má špatné studijní výsledky, toulá se, krade, lže.
- *Výchova dítěte v náhradní rodině,* kdy adoptované dítě nenaplnilo očekávání adoptivních rodičů. Vztah k osvojení „cizího“ dítěte mohou mít rodiče rozdílný. Většinou se stává, že adopci si přeje matka a otec její přání akceptuje.
- *Vliv sociálního prostředí, vzdělání rodičů.* Předpokládá se, že rodiče žijící a vychovávající dítě v nižší sociálně-ekonomické vrstvě používají tresty tělesné a rodiče s vyšším vzděláním tresty psychické. (Dunovský, 1995. s. 16, Vágnerová, 2012, s. 593–596)

6.2. Zanedbávání dítěte

Zanedbání dítěte se projevuje nedostatečným uspokojováním jeho potřeb. Interakce mezi rodiči a dítětem je omezena a tím je narušen zdravý vývoj dítěte.

Nejčastější ukazatele zanedbávání dítěte jsou:

- Nedostatečná lékařská a stomatologická péče.
- Nevhodné oblečení dítěte (špinavé, potrhané), oblečení neodpovídá počasí.
- Dítě je často unavené a ospalé.
- Nedostačující osobní hygiena dítěte.
- Nedostatečný dohled nad dítětem, které mívá mnoho úrazů, dítě se musí starat o mladší sourozence, bývá často samo doma, nedostává pravidelně najíst nebo dostává jídlo, které není pro dítě vhodné.
- Dítě žije v nevyhovujících bytových podmínkách – závadné prostředí, odpadky, zvířecí i lidské výkaly. (Dunovský, 1995, s. 54 – 55)

6.2.1. Zanedbávající rodiče

Zanedbávající rodiče jsou rodiče, kteří nejsou schopni se o dítě postarat nebo se o něj nemohou starat přijatelným a odpovídajícím způsobem. Takoví lidé nemají pro rodičovskou roli dostatečné kompetence. Jsou mentálně, psychicky nebo somaticky nemocní, se smyslovým či tělesným postižením, trpí poruchou osobnosti, užívají drogy a alkohol, rodiče mladí, nevypělí,

kteří nejsou na svoji rodičovskou roli ještě připraveni, lidé nezaměstnaní, bezdomovci, lidé žijící v hmotné bídě, ale také rodiče, kteří před výchovou dítěte dávají přednost svým vlastním zájmům nebo kariéře (Vágnerová, 2012, s. 594).

6.2.2. Zanedbávané dítě

Zanedbávaným dítětem se míní dítě, jež se ocitá v situaci, kdy je akutně a vážně ohroženo nedostatkem podnětů důležitých k svému zdravému fyzickému i psychickému rozvoji. (Dunovský, 1995, s. 88)

Zanedbávané dítě bývá spíše pomalé, neprůbojné, neaktivní se smyslovou nebo tělesnou vadou, často nemocné.

6.2.3. Formy zanedbávání

- Tělesné zanedbávání, při kterém nedochází k uspokojování tělesných potřeb dítěte, např. nedostatečná výchova, oblečení, zdravotní péče, dohled, špatné hygienické návyky.
- Citové zanedbávání, které neuspokojuje citové potřeby dítěte. Dítěti se nedostává lásky rodičů, necítí se doma v bezpečí, vztahy mezi rodiči a dítětem jsou chladné, dítě zoufale touží po tom, aby ho měl někdo rád. Dítě, které doma citově strádá, hledá lásku a vřelý cit i u zcela cizích lidí.
- K zanedbání výchovy a vzdělání dochází, pokud rodiče o dítě nepečují, zanedbávají jeho výchovu, neposílají dítě do školy, zatěžují ho dětskou prací v domácnosti i mimo ni.
- Zanedbání v oblasti zdravotní péče se dopouští rodiče, kteří opomíjejí preventivní prohlídky dítěte (dětský lékař, zubní lékař) nebo nejsou

schopni poskytnout dítěti zdravotní péči v případě, kdy ji dítě potřebuje.

- Rodiče nevykonávají nad dítětem dostatečný dohled, který je nutný a přiměřený věku dítěte. Nedostatečný dohled může mít za následek úraz dítěte, kterému se dalo zabránit, pokud by dítě v tu chvíli bylo pod dohledem dospělé osoby. (Špeciánová, 2003, s. 24, Vaničková, 1995, s. 35 - 36)

6.3. Týrání dítěte

Míra utrpení dítěte rozhodně není odvozena pouze od počtu nebo závažnosti způsobených zranění na jeho těle. Větší bolest než bití nebo kopání může za určitých podmínek představovat psychické týrání.“(Pöthe, 1996; in Vágnerová, 2012, s. 611)

6.3.1. Formy týrání

Rozlišuje dvě formy týrání. Týrání tělesné a psychické.

Tělesného týrání se dopustí osoba, které fyzicky ublíží dítěti nebo nezabrání, aby mu bylo ublíženo. Mezi tělesné týrání řadíme i úmyslné otrávení a dušení.

- **Aktivní tělesné týrání** zahrnuje násilí vůči dítěti, při kterém dochází k tělesnému zranění, postižení nebo usmrcení. Zranění mohou být zřejmá na první pohled (modřiny, zlomeniny) nebo skrytá (zranění vnitřních orgánů). Mezi aktivní tělesné týrání patří surové bití pěstmi, prutem, gumovou hadicí, kopání, trhání vlasů, pálení cigaretou, opaření, svazování, topení, škrcení, dušení aj. Vnějšími znaky tohoto týrání jsou modřiny, zlomeniny, tržné rány, popáleniny, otisky zubů apod. Dítě je vystrašené, pasivní, má strach být doma s rodiči, utíká z domova, toulá se apod.

- *Pasívní tělesné týrání* – nedochází k uspokojování důležitých biologických potřeb dítěte, např. nedostatek jídla, špatná strava, nedostačující hygiena apod. (Špeciánová, 2003, s. 20 – 21)

Psychické týrání negativně ovlivňuje zdravý duševní vývoj dítěte. Do psychického týrání řadíme verbální útoky, ponižování, snižování sebevědomí a schopností dítěte, izolaci od okolního světa, záměrné vyvolávání strachu apod.

- *Aktivní forma psychického týrání* zahrnuje ponižování, nadávky, vulgární přezdívky, kdy dochází ke snižování sebevědomí dítěte.
- *Pasívní forma psychického týrání* – rodiče nejeví o dítě zájem, dítě je nezajímá, přehlíží ho a odmítají, nekomunikují s ním, nenaslouchají mu, někdy dochází k tomu, že je dítěti zabraňováno ve styku s příbuznými a kamarády.

Na základně psychického týrání dochází k opožděnému vývoji dítěte, dítě může být agresivní, objevují se u něj špatné školní výsledky, lhaní, krádeže, smutek a deprese. Někdy dochází k tomu, že takto týrané dítě se upíná na cizího dospělého člověka, u kterého hledá cit, který nepoznalo u svých vlastních rodičů. (Dunovský, 1995, s. 65 – 67; Špeciánová, 2003, s. 21)

6.3.2. Týrané dítě

Týraným dítětem bývá „komplikované“ dítě, jehož výchova je složitější a náročnější. Takové dítě svým chováním rodiče (vychovatele) dráždí, vyčerpává a unavuje. Týraným dítětem se stává dítě, které, ne vlastní vinou nesplnilo očekávání svých rodičů, nějakým způsobem rodiče zklamalo (dítě netalentované, nehezké, nešikovné, postižené, se špatnými školními výsledky aj.)

Dítě, které si u rodičů vynucuje pozornost a uspokojování svých potřeb provokativním chováním. (Dunovský, 1995, s. 135 – 141; Vágnerová, 2012, s. 595 – 596, 611)

Tělesné týrání bývá doprovázeno zároveň týráním psychickým. Postižené dítě pak potřebuje odbornou pomoc a péči lékařů, psychologů, sociálních pracovníků i kriminalistů.

Týrání se objevuje hlavně v rodinách, které mají narušené vztahy mezi členy, kteří spolu nekomunikují nebo komunikovat neumí, v problémových rodinách, kdy rodina neumí svoje problémy sama řešit, v takové rodině pak panuje napětí, které může být ventilováno agresí, rodiče prochází partnerskou krizí, kterou řeší přes své dítě, které je považováno za nejslabšího člena rodiny. Variantou tohoto týrání je tzv. Médein komplex, kdy jeden z rodičů trestá druhého prostřednictvím dítěte, např. bitím, a to proto, že nemůže přímo ublížit partnerovi. (Vágnerová, 2012, s. 594 - 595)

Čím je týrané dítě mladší, tím je riziko poškození dalšího vývoje větší. Týrané dítě popírá skutečnost, že je týrané, protože se bojí dalšího fyzického trestu, je apatické, neumí prožívat radost, ani jiné emoce, je úzkostné, má strach, zažívá častý pocit ohrožení, ale zároveň se bojí toho, že by jej týrající rodiče mohli opustit, chrání svoje rodiče, ke kterým ho pojí silné citové pouto, je ostražitý, vztahovačný, pokud je ponižovaný, stydí se za to, a tak, pokud se týrané dítě dostane do nepříjemné situace, má tendenci si ji vykládat přijatelným zkreslujícím způsobem, že to vlastně není tak zlé, jak se mu zdá. Týrané dítě mívá problémy se zvládnutím školního učiva, dosahuje horších výsledků, protože se nedokáže dostatečně dlouho soustředit, jeho pozornost naruší sebemenší podnět. Nemá důvěru ve své vlastní schopnosti, podceňuje se, nepočítá s vlastním úspěchem, přijme roli „špatného dítěte“,

které si bití zaslouží a cítí se vinno. Týrané dítě má tendenci si traumatizující zážitky opakovat, což mu pomáhá se s ním vyrovnat. Negativní zážitky se proto objevují v jeho fantaziích, hře i kresbě. (Vágnerová, 2012, s. 612,614; Vaníčková, 1995, s. 26 – 27)

6.3.3. Týrající rodiče

Týrající rodiče mají zvýšený sklon reagovat násilím, bývají duševně nemocní, jsou to alkoholici nebo toxikomani. Bývají výbušní, podráždění, nezodpovědní a bezradní. Takoví rodiče pravděpodobně jako děti vyrůstali v dysfunkčních rodinách a získali negativní zkušenost (byli týráni, zanedbáváni). Rodiče mívají své vlastní problémy a pocit méněcennosti (jsou nezaměstnaní, žijí v nefungujícím partnerském svazku), prožívají stresové situace, se kterými se neumí vypořádat, a tak je pro ně dítě přítěží. Rodiče, kteří týrají své dítě, mohou trádat v emoční oblasti a dítě jim slouží jako oběť, na které si své emoce vybíjí nebo o dítě vlastně nestáli, těhotenství a mateřství je nepříjemně zaskočilo a oni nejsou na rodičovskou roli ještě připraveni.

Asi 70 % rodičů, kteří týrají nebo zanedbávají své děti, bylo v dětství tvrdě fyzicky trestáno. Týrajícím rodičem je často muž, většinou se jedná o vlastního či nevlastního otce. (Vágnerová, 2012, s. 595)

Ten, kdo se stal v dětství obětí psychického týrání má i v dospělosti tendenci vybírat si dominantní partnery, kteří jej budou stejně psychicky týrat jako rodiče v dětství.

Psychicky týrané dítě v rodině se pravděpodobně stane obětí šikany v dětském kolektivu. (Špeciánová, 2003, s. 21)

Tělesnému týrání předchází nevinné tělesné trestání, které používají rodiče při výchově svých dětí. Je ale vysoce pravděpodobné, že pokud tělesný trest

nepomůže, rodiče zvýší frekvenci a sílu způsobování tělesné bolesti. (Pöthe, 1999, s. 36)

6.3.4. Obranná reakce na týrání

Pokud dítě týrají jeho vlastní rodiče, dostává se do střetu dvou světů, protože je na rodičích závislé, ať už se k němu rodiče chovají jakkoliv, jsou to jeho nejbližší lidé, které pro dítě představují zázemí, známé prostředí, o které dítě nechce přijít, i když právě v tomto prostředí strádá a trpí.

Dítě se snaží s týráním vyrovnat, ale nechápe proč se mu to děje, proč musí trpět, proč cítí bolest, většinou nemá odvahu se někomu svěřit, a tak si vytváří falešnou iluzi, že to, co se mu děje, není skutečné, že ho rodiče mají rádi. Dítě neumí rodiče, kteří mu působí bolest, odsoudit, i když mu ubližují, nemají pro něj pochopení ani lásku.

Dítě se chce zbavit fyzické bolesti, ale zároveň si chce udržet pocit bezpečí v domácím prostředí, což je velice těžké, protože ho týrají právě ti lidé, kteří by pro něj měli být zdrojem jistoty a bezpečí.

Pokud se situace stává pro dítě reálně neřešitelná, jsou spuštěny obranné mechanismy, které fungují jen v omezené míře, např. dochází k popření či zkreslení celé situace. (Vágnerová, 2012, s. 614 – 615)

6.4. Sexuální zneužívání dítěte

Pomyšlení, že se dítě stává objektem sexuálního uspokojení dospělého, je pro většinu z nás tak nepříjemné, že jsme náchylní tento fakt buď popírat, nebo vysvětlovat či omlouvat. (Pöthe, 1996. s. 38 in Vágnerová, 2012, str. 618)

To, co je v sexuálním chování považováno za normální se v různých kulturách a historických dobách liší. Např. v kmenech Kukuku z Nové Guineje je obvyklé, že adolescentní chlapci provádí dospělých mužům z kmene

rituální felaci, která je tak povyšuje do „mužského stavu.“ Některé národy v Pacifiku považují za incest pohlavní styk dívky se strýcem, ale nikoliv sexuální styk s vlastním otcem. V kmeni Laptšů ve střední Indii je běžný pohlavní styk dospělého muže s dívkou, která dosáhla šesti let. (Weiss, 2005, s. 12)

Lidská společnost si často myslí, že sexuální zneužívání dětí je jev, který se neděje nebo, že k něčemu takovému, jako je sexuální násilí na bezbranných dětech, dochází pouze u primitivních kultur nebo v nižších sociálních třídách. (Pöthe, 1999, s. 51)

Sexuální zneužívání dětí zahrnuje jakýkoliv sexuální kontakt (dotýkání, styk, vykořisťování) s dítětem. Jedná se o jev skrytý, a proto se mnohdy obtížně dokazuje. Sexuální zneužívání je doprovázeno týráním tělesným a psychickým. (Vaníčková, 1997 s. 12)

V roce 1976 Schechter a Roberg definovali sexuální zneužívání jako: *vtažení závislých, vývojově nezralých dětí a dospívajících do sexuálních aktivit, které plně nechápou, ke kterým jsou neschopni dát informovaný souhlas nebo které porušují sociální tabu rodinných rolí.* (Vaníčková, 1997, s. 12)

Michelle Elliotová za sexuální zneužívání považuje: *jakékoli sexuální využívání dítěte mladšího šestnácti let pro sexuální uspokojení dospělého nebo značně starší osoby. Může jít o obscénní telefonáty, neslušné předvádění se a voyérství, jako sledování dítěte při solékání, ohmatávání, zhotovování pornografických fotografií nebo pokusy o soulož, znásilnění, incest nebo dětskou prostituci.* (Vaníčková, 1997, s. 12)

Vágnerová (2012) uvádí, že *sexuální zneužívání je projevem zneužití moci dospělého člověka nad slabším a závislým dítětem, jeho využití k aktivitám, které jím*

nejsou plně pochopeny a akceptovány a jejichž cílem je vlastní sexuální uspokojení.
(s. 618)

Weiss uvádí: *za sexuální zneužívání je považován pohlavní kontakt mezi dospělou osobou a nedospělým jedincem, přičemž se zákonem stanovená hranice přípustnosti pohlavního styku pohybuje v různých zemích obvykle mezi 13 a 18. rokem věku.* (in Vaníčková, 1997, s. 13)

Sexuální zneužívání *extrafamiální* je obvykle jednorázové a odehrává se mimo rodinu. *Intrafamiální* zneužívání porušuje tabu sexuální nedotknutelnosti dítěte, odehrává se uvnitř rodiny, kde je každá sexuální aktivita (mimo manžele) považována za nepřijatelnou a ve společnosti nežádoucí. (Vágnerová, 2012, s. 620, 621)

Sexuální zneužívání v rodině se častěji dopouští vzdálení příbuzní (strýc, dědeček, nevlastní otec). Vlastní otec, který zneužije svojí vlastní dceru, má podprůměrný intelekt, je alkoholik nebo užívá drogy a svojí manželkou bývá dlouhodobě sexuálně odmítán. (Matoušek, 2003, s. 113)

6.4.1. Formy sexuálního zneužívání

➤ *Nekontaktní sexuální (bezdotykové)* jsou takové aktivity, při kterých, nedochází k přímému tělesnému kontaktu mezi pachatelem a obětí. Typy nekontaktního zneužívání jsou:

- Voyeurismus – dospělý člověk pozoruje svlékající se dítě a vzrušuje se při tom.
- Exhibicionismus – dospělý člověk dosáhne vzrušení odhalováním svých genitálií před dítětem.

- Harassment – dospělý člověk verbálně znepokojuje dítě, plácá ho po zadku, tiskne k sobě, toto chování má sexuální podtext.
- Verbální zneužívání – pachatel používá obscénní výrazy, dělá dítěti sexuální návrhy (mnohdy po telefonu). Pachatel může používat vůči dítěti výhrůžky.

➤ *Kontaktní sexuální (dotykové)* jsou aktivity, při kterých dochází k přímému kontaktu agresora s dítětem. Mezi kontaktní sexuální zneužívání patří: dotýkání, laskání prsou, genitálií, nucená masturbace pachatele nebo dítěte, simulovaná soulož, orální, vaginální nebo anální styk s dítětem, znásilnění – vniknutí penisem do vagíny, konečníku nebo úst dítěte.

Mezi nejčastější sexuální praktiky patří orální zneužívání, známé jsou případy, kdy bylo dítě sexuálně zneužito k sadomasochistickým praktikám. (Dunovský, 1995, s. 74 - 75, Vágnerová, 2012, s. 618, 619, Vaníčková, 1999, s. 16, Špeciánová, 2003, s. 22)

6.4.2. Pachatel sexuálního zneužívání

Lidé se často mylně domnívají, že pachatelem sexuálního útoku na děti je člověk duševně nemocný, sociálně izolovaný nebo nepřírozeně se chovající muž. Pod pojmem sexuálního zneužívání si společnost představuje muže, který „obtěžuje“ děti v parku nebo na pískovišti.

Dítě jako oběť sexuálního zneužívání většinou pachatele dobře zná, protože ve 33 % případů se jedná o příbuzného, ve 30 % o souseda nebo blízkého známého rodiny. Přibližně 2/3 případů zneužití se odehrály v domácnosti dítěte nebo agresora.

Ženy se pachateli sexuálního útoku na dítě stávají asi ve 20 % všech zjištěných případů. (Pöthe, 1999, s. 53)

Pachatel sexuálního činu bývá dominantní, využívá proti dítěti fyzickou sílu nebo na dítě emotivně působí. Pachatelem se častěji stává muž, a to většinou s jiným sexuálním zaměřením (pedofil), morálně narušený, sexuálně nevyzrálý, bez schopnosti kontrolovat svoje pudové jednání.

Rozlišujeme dva druhy pedofilních pachatelů:

Preferenční pedofil je pachatel, který je k dětem přitahován svým sexuálním pudem. Jde o jedince, jejichž osobnost je strukturována obdobně jako osobnost dítěte.

Skutečný pedofil dítě miluje a nikdy nedochází k penetraci při styku s dítětem, protože praktiky bolestivé pro dítě by jej deerotizovaly a odradily. Pokud se pedofil dopustí bolestivých praktik, nejedná se o čistou pedofilii, ale o kombinovanou deviaci tzv. *pedofilní sadismus*. (Špeciánová, 2003, s. 68)

- Svádívý preferenční pachatel se k dítěti chová jako k dospělému sexuálnímu partnerovi a většinou udržuje vztahy s více dětmi.
- Introvertní pachatel neumí s dětmi komunikovat, a proto si vybírá mladší nebo osamělé děti, před kterými se pak obnažuje např. na dětském hřišti nebo dětem telefonuje.
- Sadistického pedofilního pachatele vzrušuje, když může dítěti působit fyzickou bolest a dítě trpí.

Situační pedofil není orientován výhradně na dítě.

- Retardovaný pachatel má nízké sebevědomí, mívá problémy navázat vztah s dospělou osobou a dítě používá jako svůj náhradní sexuální

objekt. Tento pachatel zneužívá i vlastní dítě, protože je pro něj snadno „dostupné“.

- Morálně narušený pachatel mívá normální sexuální orientaci, ale k sexuálnímu styku využívá i bezbranné dítě.
- Sexuálně nevyzrálý pachatel nemá vyhraněn sexuální pud. Často v sexu experimentuje a dokáže zneužít i dítě. Takový pachatel zkouší i sadistické a masochistické praktiky a kromě dětí se ukáží také osobami přestárlými.
- Inadekvátní pachatel trpí duševní poruchou (schizofrenie, demence, senilita). Děti si vybírá náhodně, ale je schopen je mučit a dokonce i zabít. (Špeciánová, 2003, s. 67 - 68, Vykopalová, 2001, s. 40 – 42)

6.4.3. Dítě jako oběť

Podle Dunovského jsou ohroženými dětmi většinou děti, které bývají zanedbávané, nemilované, nechtěné, psychicky deprivované, žijící převážně v dysfunkčních a afunkčních rodinách, dále pak děti mentálně retardované, u kterých pachatel spoléhá na to, že nebudou schopni o svém zneužití podat svědectví. (1995, s. 79)

Následky sexuálního zneužívání si dítě nese s sebou celý život. Má narušený vztah sám k sobě, nedůvěřuje druhým lidem, obtížně s nimi navazuje kontakty. Čím déle zneužívání trvalo, čím bylo dítě mladší a sexuální zneužití brutálnější, tím jsou následky hlubší. Sexuálně zneužívané dítě je nápadně pasivní, úzkostné, samotářské, dráždivé, reaguje afektivně, izoluje se od ostatních dětí nebo se naopak dožaduje větší ochrany, provokuje ostatní svým chováním, selhává ve škole, objevuje se u něj záškoláctví. Objevují se také některé somatické potíže, např. porucha spánku, noční děsy, porucha přijímání potravy, přejídání, odmítání jídla, bolesti břicha nebo

zvracení. Sexuálně zneužitý chlapec bývá agresivní, mučí nebo zabíjí bezbranná zvířata, je nepřátelský a vykazuje známky násilnického chování. (Milfait, 2008, s. 60 - 61)

Chlapci o svém sexuálním zneužívání mlčí, většinou nenajdou odvalu se někomu svěřit, protože jsou vychováváni jako muži, kteří jsou tvrdí, něco musí vydržet a nikdy si nestěžují, ani nepláčou. Důvodem mlčení je také strach z odhalení případu, stydí se za to, co se jim stalo, a mají strach, že by mohli být označeni za viníky, kteří pachatele k jeho činu svým chováním vyprovokovali, a tak se snaží se svojí situací smířit, nejčastěji volí tzv. popření celé situace, přijímají svůj osud jako zasloužený anebo dokonce k pachateli citově přilnou. Zkušenost se sexuálním zneužitím v dětství chlapce ovlivní po zbytek jeho života, a tak se v dospělosti tito chlapci sami stávají agresory. Podle výsledků zkoumání 2/3 dotázaných mužů uvedlo, že bylo k sexuálnímu styku přinuceno, a to násilím nebo výhrůžkami a pouze 1/3 uvedla, že si agresor vyžádal jejich souhlas. Nejčastěji se chlapci stávají obětí sexuálního násilí ve věku 10 až 15 let a případy opakovaného sexuálního násilí trvají 1 až 2 roky. Třetina případů sexuálního násilí je páchána agresorem, kterého dítě dobře zná. (Vaníčková, 1999, s. 34 - 36)

Chlapci od 15 do 18 let, kteří žijí na ulici poté, co utekli z domova či dětského domova, a kteří mají zkušenost se sexuálním zneužitím, se homosexuální prostituci věnují, i když jim tato praktika není příjemná, nelíbí se jim, ale provozují ji za lákavou a vysokou peněžní úplatou. (Vaníčková, 1999, s. 38 - 39)

Sexuálně zneužívaný chlapec pak s dospíváním může sexuálně zneužívat děti. Důvodem jeho chování však nemusí být jen jeho zkušenost se sexuálním

zneužíváním, ale také zkušenost s domácím násilím, kdy byl obětí, nebo jeho svědkem. (Koukolík, Drtilová, 2008, s. 201)

6.4.4. Chování matky

Pokud dojde k sexuálnímu zneužívání v rodině je důležité, jak na tuto skutečnost zareaguje matka zneužívaného dítěte. Některá matka svému dítěti věří a poskytne mu ochranu, i když celá událost se negativně promítne do jejího vztahu s partnerem nebo jiným členem rodiny, který se sexuálního zneužívání na dítěti dopustil. Událost zasáhne celou rodinu, která se s velkou pravděpodobností rozpadne. Nastávají také případy, kdy matka dítěti nevěří a ani mu věřit nechce. Důvodem k takovému chování může být i to, že matka není schopna tuto věc začít řešit, neví si rady, a tak raději celou událost popře, protože je to pro ni to nejjednodušší řešení. Raději obviní dítě ze lži nebo jej utvrzuje v tom, že si to samo zasloužilo (např. dceři je vytýkáno vyzývavé chování vůči otčímovi apod.). V případě, že v rodině došlo k zneužívání dcery se matka může cítit ohrožena, protože byla partnerem vyměněna za mladší a atraktivnější ženu. Je nutné si uvědomit, že matka, která se nepostaví za své dítě a raději ho obětuje, selhává ve své mateřské roli. (Vágnerová, 2012, str. 620 - 622).

Sexuálním agresorem bývá v rodině nejčastěji nevlastní otec, a to asi v polovině případů, v 16 % případů je to otec vlastní a v polovině případů sexuální zneužívání trvalo pět let. (Vágnerová, 2012, s. 621).

6.4.5. Syndrom přizpůsobení sexuálnímu zneužívání

Sexuálně zneužívané dítě cítí odpor, strach, úzkost, pocit viny, studu, beznaděje a ponížení. Pachatele nenávidí, bojí se ho, ale zároveň ho nechce ztratit. Příčinou syndromu přizpůsobení bývá to, že pokud je agresorem rodič, dítě se bojí, že když případ nahlásí, zavíní rozpad rodiny a bude

rodičům odebráno. Dítě se bojí cizího prostředí, a proto raději zůstává v rodině, kde je mu ubližováno, ale přesto toto prostředí a lidé v něm představují jeho svět, o který nechce přijít, a proto přijímá to, co se mu děje a přizpůsobuje se tomu.

Syndrom přizpůsobení má tři fáze:

Utajování – pachatel, který dítě sexuálně obtěžuje, jej zároveň citově vydírá, dítě bývá nabádáno, aby se nikomu nesvěřovalo, protože je to tajemství mezi dítětem a agresorem, nikdo by jejich tajemství nepochopil, dítěti je vyhrožováno, že pokud se někomu svěří, nebude ho mít agresor ani nikdo jiný rád, všichni ho budou nenávidět, půjde do ústavu, rozbije rodinu apod. (Vágnerová, 2012, s. 627 – 628).

Přizpůsobení – dítě cítí vinu, a proto dělá to, co po něm agresor chce.

Pokud dochází k opakovanému sexuálnímu zneužívání, dítě musí pachateli slíbit, že nikomu nic neřekne, že to zůstane jejich společným tajemstvím, pachatel dítě přesvědčuje, že je to běžné, že to tak dělají všechny děti. Dítě je dezorientováno. (Vágnerová, 2012, s. 627, 628).

V některých případech dochází k *opožděnému odhalení a odvolání výpovědi*. Dítě trpí, ale pomoc vyhledá později, a proto se může stát, že jeho výpověď působí nevěrohodně. Dítě neumí dobře popsat, co se mu stalo, rodiče se na něj zlobí, dávají mu za vinu rozpad rodiny, otcovo uvěznění atd., okolí si od něj zachovává odstup, je vyčleněno z kolektivu vrstevníků, a proto dítě neunesie psychickou zátěž a svojí výpověď odvolá.

Reakce rodiny na sexuální zneužití dítěte je podmíněna sociálně-kulturní úrovní rodiny, osobností rodičů a jejich vztahem k sobě i dítěti, hodnotami, postoji i předsudky, které jsou součástí rodinného prostředí. Kromě toho je samozřejmě rodina ovlivněna širším sociálním kontextem, v němž žije.

(Dunovský, 1995, s. 72 -74, Vágnerová, 2012, s. 627 - 628, Vaníčková, 1999, s. 51 - 52)

6.4.6. Následky sexuálního zneužívání

Dítě zradili nejbližší lidé v jeho životě, právě ti lidé, kteří měli být jeho oporou, a proto dítě přestává věřit všem lidem, nevěří ani lidem, kteří mu chtějí pomoci. Dítě se považuje za špatné a méněcenné. To, co se mu stalo, vnímá jako zasloužený trest, i když přesně neví, čím se provinilo. Dítě, které bylo zneužito, nemusí později chápat to, že k sexuální aktivitě patří také kladné emoce k druhému člověku. Sexuálně zneužívané dítě vnímá sexuální aktivitu pouze po tělesné stránce, což může v dospělosti vést k promiskuitě a prostituci. Např. zneužívaná dívka přijme podřadnou roli prostitutky, kterou může mít kdokoliv, je ponižována, což jsou pocity, které dívka zná, protože je má „vžité“ díky svému sexuálnímu zneužití v dětství. Dítě masívně masturbuje, a to občas i na veřejnosti, svůj aktivní sexuální život začíná předčasně.

Studie prokázaly, že asi 36% prostitutek jsou ženy, které byly v dětství sexuálně zneužity. Anebo naopak: Dítě má ze svého zneužití tak veliké trauma, že se bojí každého projevu sexuality. Sexuální aktivita je vnímána z jeho strany jako něco špatného a je odmítána, což má za následky problémy se sexuální identifikací v dospělosti, která způsobuje problémy v navazování partnerských vztahů. (Vágnerová, 2012, s. 623, 627, 629, Vaníčková, 1997 s. 19, Vaníčková, 1999, s. 51).

Někdy dochází též k situaci, kdy zneužitě dítě manipuluje s druhými lidmi (hlavně s těmi nejbližšími), je bezohledné, lže a vykazuje známky patologického chování). Toto je následek ztráty důvěry v rodinu, a to hlavně v matku. (Milfait, 2008, s. 63)

Děti, které stály před soudem jako oběti násilí, například v rodině, před ním často stojí později znovu, jako pachatelé násilí. (Koukolík, Drtilová, 2008, s. 196)

6.4.7. Sexuální vědomí dětí a sexuální výchova

Odborníci se shodují na tom, že dostatek informací je jedna ze základních podmínek prevence proti sexuálnímu zneužívání, a tak by děti měly vědět, že mají právo na soukromí při převlékání, mytí, používání toalety a právo odmítnout být přítomni při převlékání a koupání jiné osoby. Mají také právo odmítnout přání dospělého člověka, který po nich vyžaduje naprostou poslušnost a také přítomnost dospělého člověka, se kterým se necítí o samotě dobře.

V naší společnosti se rodiče většinou spoléhají na to, že veškeré informace ohledně sexuální výchovy získá dítě ve škole. Rodičům bývá nepříjemné rozebírat toto citlivé téma s vlastním dítětem. V některých rodinách jsou dokonce sexuální otázky zcela tabu, protože se rodiče domnívají, že získané informace dítěti uškodí (katolické rodiny), ale je třeba si uvědomit, že funkce rodiny v sexuální výchově je velmi významná a nenahraditelná. Rodiče musí dítěti dávat najevo, že ho mají rádi, že mu věří, protože tím posilují sebevědomí dítěte, protože násilníkovi snáze podlehne dítě, které má pocit, že není milováno svými blízkými a snadno uvěří násilníkovi, který ho má „ rád“. Rodiče, kteří mají ostych hovořit se svým dítětem o sexuální výchově, mohou využít celou řadu knižních publikací, které jsou dostupné na trhu.

Otázka sexuální výchovy se řeší i na školách, ale asi největší překážkou je to, že učitel není dítěti tak blízký jako rodič. I učitel může cítit stud, červenat se při rozebírání intimních otázek, a proto by měl učitel, který s dětmi sexuální otázky probírá, projít speciálním kurzem. Sexuální výchova není v současné

době na českých školách vyučována jako samostatný předmět, ale bývá součástí vyučovacích hodin přírodopisu, biologie nebo rodinné výchovy.

Děti bychom měli vychovávat k otevřenosti, není dobré udržovat tajemství za každou cenu. Proto se jako rodiče chováme tak, aby v nás dítě mělo jistotu, že se nám může svěřit a my ho vyslechneme. (Vaníčková, 1997, s. 49 – 51, 1999, s. 61 - 64)

6.5. Zvláštní formy syndromu CAN

Systémové týrání (druhotné ponižování) je takové týrání, kterému lze zabránit. Příklady systémového týrání jsou hlavně upírání práva dítěte na informace, odepření práva být slyšen, neoprávněné oddělení do rodičů, podrobováním zbytečným lékařským prohlídkám, které dítěti způsobují psychická traumata nebo účast dítěte na soudním jednání, které je zbytečně protahováno, dítě musí vypovídat apod. (Špeciánová, 2003, s. 26-27)

Münchhausenův syndrom by proxy (v zastoupení). Tento syndrom patří do skupiny tzv. předstíraných poruch. Dospělý člověk (matka) simuluje u svého dítěte nebo vytváří různé zdravotní potíže jako záminku tomu, aby mohla vyhledat lékařskou pomoc. Matka dítěti dlouhodobě poškozuje zdraví, např. podáváním nevhodných léků, zkresluje lékařské výsledky např. přidává krev do moči dítěte. Výsledky vyšetření jsou lékařsky nevysvětlitelné, a proto se dítě musí podrobovat novým vyšetřením a někdy i zbytečné operaci. Tím, že matka navozuje dojem, že dítě je nemocné, upozorňuje sama na sebe a staví se do role obětavé matky, která se o nemocné dítě pečlivě stará. Některé matky předstírají i své zdravotní potíže, mívají zdravotnické vzdělání, rády studují příznaky nemocí a příčinou jejich chování může být touha po zájmu o svou osobu, kdy se matka svým chováním snaží upozornit sama na sebe, touží se stát středem pozornosti a být obdivována,

považována za starostlivou, pečující a obětavou matku. Výchova dítěte je v tomto případě přehnaná, matka vyhledává lékařskou péči i při malém příznaku nemoci. Jedním z důvodů takového chování matky, může být finanční výhoda, kdy zaměstnaná matka zůstává s dítětem doma, u dlouhodobě nemocných dětí pobírá vyšší sociální dávky. (Dunovský, 1995, s. 51 - 52, Vágnerová, 2012, s. 612)

Sekundární viktimizace. O tzv. dlouhodobé zraňování dítěte se jedná v případě, kdy se dítě stalo obětí trestného činu (bylo znásilněno, týráno) a podruhé se do stejné situace dostává při vyšetřování, kdy byl použit nesprávný postup a přístup k dítěti jako k oběti. Např. je při výslechu dítěti projevena nedůvěra, je na něj svalována vina, dítě je podrobno opakovanému lékařskému vyšetření apod. (Dunovský, 1995, s. 97 - 98).

Na dítě má negativní dopad jakékoliv domácí násilí, ať se již jeho obětí stalo samotné dítě (přímá viktimizace) nebo bylo přítomno násilí, kdy se obětí stal jiný člen rodiny (nepřímá viktimizace).

Lze tedy konstatovat, že děti, ať již jako přímé, či nepřímé oběti (svědci) domácího násilí, vykazují stejné symptomy jako děti se syndromem týraného a zneužívaného dítěte, tj. se syndromem CAN. (Ševčík, 2011, s. 121)

6.5.1. Další formy syndromu CAN

Mezi další formy syndromu CAN patří :

➤ *Organizované zneužívání dětí*

Jedná se o případ organizovaného sexuálního zneužívání dětí, které organizuje celá skupina pachatelů, která se zabývá

výrobou dětské pornografie, zprostředkováním dětské prostituce, prodejem dětí do otroctví apod.

➤ *Rituální zneužívání*

Nevinné, „čisté“ dítě bývá zneužíváno při náboženském a magickém rituálu, kdy je dítě týráno, zraněno a sexuálně zneužito. (Dunovský, 1995, s. 98, Špeciánová, 2003, s. 26)

Podle Strausse a Kantora (1987) je u jedinců, kteří se stali obětí týrání nebo zneužívání 3-5x větší riziko toho, že jako dospělí budou týrat své dítě. Průzkumy zároveň ukázaly, že pokud se obětí týrání nebo zneužívání odborně pracuje až do její dospělosti, toto riziko se snižuje a tito lidé se týrání či nezneužívání nemusí dopouštět. (Bentovim, 1992, s. 26)

6.6. Postoj společnosti ke CAN

6.6.1. Postoj k pachateli

Pachatel je jednoznačně odsuzován a vyřazován ze společnosti, která pro něj požaduje co nepřísnější trest. Spolu s pachatelem bývá odsuzována matka, ať již věděla nebo nevěděla o týrání či pohlavním zneužívání dítěte. Společnost matku označuje jako spoluviníka, protože panuje všeobecný názor, že matka musí být schopna své dítě vždy ochránit. Laická veřejnost zastává názor, že... *dítě je nutné z tohoto prostředí odejmout a dát je jinam, kde bude v bezpečí. Pro laickou veřejnost je těžko pochopitelné, že by dítě, jemuž bylo doma ubližováno, mohlo být na svou rodinu citově vázáno. Nechápe, jak je možné, že se dítě bojí lidí, kteří mu chtějí pomoci, a naopak si přeje zůstat tam, kde mu ubližují. Neuvědomuje si, že toto dítě sice ztratilo důvěru k lidem vzhledem ke zkušenostem ze své rodiny, ale neznámého světa a cizích lidí se bojí o to víc. Neví, co od nich může čekat, a protože má negativní zkušenost, neočekává nic dobrého.* (Vágnerová, 2012, s. 630)

6.6.2. Postoj k oběti

Pokud se zveřejní případ týraného či zneužívaného dítěte, je poznamenáno nejen dítě, ale celá jeho rodina, na kterou ostatní lidé nahlíží jako na nenormální rodinu, kterou je nutné odmítat a izolovat od okolního „normálního“ světa. Lidé zneužité nebo týrané dítě sice litují, ale neví, jak s ním mají mluvit, jak se k němu chovat, a proto si od něj drží odstup.

Týrané dítě litují, ale dítě sexuálně zneužité již pro ně přestává být dítětem, je „jiné“ než jejich děti, je poznamenané a „pošpiněné“, přesto se od něj lidé distancují, zakazují svým dětem, aby s ním kamarádily, protože mají strach, že by je „zkazilo“. (Vágnerová, 2012, s. 631)

7 Sanace rodiny

Nezabýváme se svalováním viny na rodiče, lidé vždy dělají to, co považují za nejlepší. (V.Satirová, in Bechyňová, 2011, s. 17)

Sanace rodiny je soubor opatření sociálně-právní ochrany, sociálních služeb, které jsou poskytovány nebo uloženy rodinám dítěte nebo dítěti, jehož vývoj sociální, biologický a psychický je ohrožen.

Hlavním cíle sanace je předcházet, zmírňovat a eliminovat příčiny ohrožení dítěte v rodině, poskytovat mu pomoc a snažit se zachovat rodinu jako celek a odvrátit tak možnost, že se situace v rodině nezlepší a dítě bude rodičům odebráno.

Na sanaci rodiny se podílí multidisciplinární tým, jehož členy jsou např. pracovníci OSPOD, pracovník centra pro sanaci, psycholog, dětský lékař, učitel, sociální pedagog a soudce. Každý člen týmu má určenou svoji roli a povinnosti a jedná podle předem dohodnutých pravidel. Rodiče i děti v rodině ví, že jsou zařazeni do programu sanace rodiny, podílí se na sestavování sanačního plánu, s pravidly sanace souhlasí a řídí se jimi. Odborníci tak pracují s rodinou, ve které rodiče neumí děti správně vychovávat, s rodinami dysfunkčními, ze kterých již byly děti odebrány a umístěny do ústavní výchovy, ve kterých jsou rodiče dlouhodobě nezaměstnaní nebo obtížně zaměstnatelní, neumí správně hospodařit, mají nevyhovující bytové podmínky apod. Sanace je možná i v rodině, kdy bylo dítě umístěno do ústavní výchovy, protože rodiče nejdříve nabídku sanace odmítli, ale současná situace ukazuje, že má smysl s rodinou dál pracovat.

Naopak existuje případy, kdy rodinu sanovat nelze, a to hlavně v případě, že se dítě v rodině stalo obětí velice krutého zacházení, kdy rodiče dítěti zvlášť krutým způsobem ublížili a odborníci nedoporučují kontakt dítěte s rodiči,

v případě, že jsou rodiče závislí na drogách, návykových látkách nebo alkoholu a odmítají se léčit nebo rodiče, u kterých znalecký posudek prokázal, že nemají ke svému dítěti kladný citový vztah. (Bechyňová, 2011, s. 17 – 22)

8 Shrnutí teoretické části

Na základě dostupných odborných poznatků jsem vysvětlila pojem rodina a vymezila její základní funkce. Popsala jsem nefunkční rodiny, které mají problémy, se kterými se nedokážou samy vyrovnat, a proto je nutný zásah odborníků z vnějšku, protože právě v takových rodinách dochází k týrání, zanedbávání a sexuálnímu zneužívání dětí (syndrom CAN). Charakterizovala jsem příčiny vzniku toho syndromu, osobnost agresora a jeho oběti a rizikové faktory v rodině, které vedou k rozvoji syndromu CAN. Dále jsem popsala následky zanedbávání, týrání a sexuálního zneužívání, které si dítě nese po celý svůj život. Na základně odborné literatury jsem zpracovala pohled na rodinnou výchovu a týrané dítě v rodině v 19. století.

Ze zpracovaných informací vyplývá, že rodina je pro dítě velmi důležitá, protože má velký vliv na vývoj a utváření osobnosti dítěte, a proto, pokud je to možné, a pro rodinu prospěšné, odborníci s problémovou rodinou pracují, snaží se o její sanaci a zvyšují tím šanci, že se rodina, pod dohledem odborníků, naučí správně fungovat a bude pak schopna dítěti poskytnout podmínky pro jeho zdravý vývoj. V případě, že odborníci nedoporučují rodinu sanovat, bývá dítě z rodiny odebráno a umístěno do ústavní výchovy nebo pěstounské péče. Je nutné si uvědomit, že vyrůstá-li dítě v nefunkční rodině, může převzít tento špatný rodinný model, který považuje za správný, a v budoucnu se chovat ke svým dětem stejně, jako se k němu chovali v dětství jeho rodiče.

9 PRAKTICKÁ ČÁST

Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 17)

Cíl výzkumu

Cílem výzkumu v praktické části bude charakterizovat chování sourozenců z nefunkční rodiny na základní škole. Dalším cílem výzkumu bude rovněž zjistit další osudy těchto dětí poté, co byly odebrány z péče matky.

Výzkumné otázky

Jaké specifické chování se objevovalo u dětí z nefunkční rodiny na základní škole? Jaká byla spolupráce matky se školou? Jak spolupracovala základní škola s PČR a OSPOD?

Výzkumná metoda

Ve své práci jsem použila výzkumnou metodu osobní případové studie a jako metody sběru dat: pozorování, rozhovor, rozbor školních výsledků, rozbor událostí. A dále jsem využila vlastní zkušenosti s těmi dětmi z nefunkční rodiny.

Případová studie

Případová studie (kazuistika) se používá zejména v psychologickém, sociologickém a pedagogickém výzkumu. Cílem případové studie je velmi podrobné prozkoumání a následné porozumění případu či několika málo

případům. Základem je sběr dat, která se vztahují k objektu badatelova výzkumu. Výzkum probíhá v určitém prostoru a čase. Případová studie se používá v případě, *kdy se ptáme, jak nebo proč se dějí určité současné jevy (události), nad kterými máme jenom omezenou nebo vůbec žádnou kontrolu a jako výzkumníci jejich existenci ovlivňujeme minimálně či vůbec.* (Švaříček, Šedová, 1997, s. 97-101)

Uvedení do případu

Nejlepší výchovná metoda je, obstarat dítěti dobrou matku.

Christian Morgenstern

Předmětem mého zkoumání bude sedm dětí z nefunkční rodiny: Veronika (18), Jirka (17), Štěpánka (16), Simona (15), Libor (13), Adam (10) a Zuzana (7)¹. Šest sourozenců se narodilo do rodiny paní M. a pana B. Oba měli ukončené pouze základní vzdělání. Po narození prvního dítěte se matka do zaměstnání již nikdy nevrátila. Otec pracoval jako pomocný dělník.

Matka (40) byla vysoké a velmi silné postavy. Měla delší, řidší blond vlasy. Na veřejnosti se objevovala neupravená (nemyté vlasy, zmačkaný oděv aj.). V obci, kde rodina žila, neměla dobrou pověst. Lidé matce vyčítali, že na svoje děti „nestačí“, že se o ně nestará, nechodí do práce a žije pouze ze sociálních dávek. Výpověď sousedky z domu, kde rodina žila: *To víte, že si na ně pamatuju, na takové se ani zapomenout nedá. Co já jsem s nimi užila, jak mi rozbíjeli okna, prádlo mi venku na sušáku rozstříhali. Jejich matka byla zalezlá doma, ta ven vůbec ne vycházela. Okna zavřený, záclony zatažený. Děti lítaly venku do noci a nikdo je nehledal. A kdoví, jestli jim vůbec uvařila a vyprala. To už muselo být, když jim na šňůře viselo prádlo, a to ani člověk nevěděl, jestli ho předtím vyprali*

---

¹ Všem dětem v případové studii byla změněna křestní jména

nebo ho jen pověsili ven, aby jim opršelo. Kolikrát jsem viděla, jak děti samy ze šňůry sundávaly prádlo, aby měly vůbec co na sebe. To její muž, když byl živ, to bylo něco jiného. Ten se o děti uměl postarat, nějaký dal do kočárku, další šlapaly vedle něho a vzal je k rybníku, na ryby s ním chodily a hrával si s nimi i tady na pískovišti. Ale jejich máma, nebyla ani schopná zaplatit nájem za byt. Léta bydleli na dluh a nikdo je nevystěhoval. Všichni se jí báli a brali na ní ohledy, ale běda, když neplatil někdo jiný. A kolikrát měla byt plný cikánů a řvalo to tady až do noci.

Pracovala jsem na vesnické malotřídní škole, do které jsem nastoupila na počátku školního roku, ve kterém na tuto školu do 4. třídy přestoupil Adam. Od 1. třídy navštěvoval základní školu plně organizovanou v nedalekém městě, ale měl časté kázeňské problémy, a proto se matka rozhodla přihlásit syna na menší vesnickou školu přímo v místě jejich bydliště. Do 1. třídy zde nastoupila také jeho nejmladší sestra Zuzana. Ostatní sourozenci již byli starší a navštěvovali základní školy, základní školy praktické nebo učiliště.

Adam

Matčino srdce je první učebnou dítěte.

Henry Ward Beecker

Adam se narodil jako šesté dítě v rodině. Matce bylo 30 let, otec byl starší. Když byl Adamovi rok, jeho otec zemřel. Adam nenavštěvoval mateřskou školu, vyrůstal doma pouze v kolektivu svých starších sourozenců. Při zápisu do 1. třídy mu byl doporučen odklad povinné školní docházky. Důvodem byly jeho nedostatečné předškolní znalosti, porucha pozornosti a nevyvinutá jemná motorika.

Adamovo chování a školní výsledky na základní škole

Rodiče ostatních žáků nahlíželi na Adamův přestup do školy negativně. Otec Adamových spolužáků: *Když už sem ten gauner musí chodit, dobře, ale přeju si, aby se od mých dětí držel co nejdál, a jestli s ním bude jediný problém, tak si to s ním přijdu vyřídit já sám osobně a srovnám ho už jednou provždy, když to neumí udělat jeho vlastní matka.*

Adam dostal „nálepku“, a to jen proto, z jaké rodiny pocházel. Po nástupu do školy neměl šanci si najít kamarády, a to díky tomu, že většina dětí měla z domova zakázáno se s ním bavit. Školu začal navštěvovat ve svých 7,5 letech a ve 4. třídě byl fyzický rozdíl mezi ním a jeho spolužáky velice markantní. Byl vysoký, urostlý a fyzicky zdatný. Zpočátku působil velice plaše, společnost dětí nevyhledával, nepovídal si s nimi a přestávky trávil sám v ústraní. Bylo velice těžké, zapojit ho do práce v kolektivu. Nereagoval ani na děti, které si povídaly o tom, že se s ním nesmí kamarádit. Pokud se děti rozdělovaly do skupin např. při výtvarné či tělesné výchově, Adam zůstal jako poslední, nikdo ho do svojí skupiny nechtěl. V těchto situacích nikdy nedával najevo své emoce, tvářil se nezúčastněně. Adam měl špatné školní výsledky. Podle zprávy z pedagogicko- psychologické poradny trpěl poruchou ADHD a byly mu také diagnostikovány poruchy učení: dyslexie a dysgrafie. Špatně a nerad četl, problémy měl také ve psaní. Při hodinách neudržel pozornost, při hodinách vyrušoval. Nebyl zručný, ani pečlivý při manuální činnosti, většinou svojí práci odbýval, ze své práce neměl radost, a když se mu něco pěkného podařilo namalovat nebo vyrobit, tak i přesto svůj výkres (výrobek) ještě na konci hodiny zničil. Pokud byl pochválený, ošíval se, cítil se nesvůj a pak provedl něco nepěkného (schválně polil vodou spolužačce výkres).

Byl netečný i k tomu, když na něj ostatní spolužáci svalovali svoje chyby a prohřešky. V průběhu měsíce října začal být Adam komunikativnější, ale vyhledával spíše mojí společnost nebo společnost dětí z nižších ročníků, spolužáků se stále stranil. O své rodině nikdy nemluvil. Na konci října cestou do školy zcizil na místním hřbitově svíčky, květiny a věnce a přinesl mi je do školy se slovy: *To je pro Vás, chtěl jsem Vám udělat radost*. Bohužel celou záležitost nešlo brát jako pouhý incident, protože Adam zcizil pouze květiny, ale i další cenné věci (petrolejové lampy, poničil hroby, vylámal schránky apod.) a případem se zabývala Policie České republiky.

Na konci 1. pololetí jsem si všimla, že Adamova mladší sestra Zuzana má po celém těle modřiny a na zádech šrámy. Bylo to v době, kdy Adam občas před ostatními dětmi na svoji sestru pokřikoval, že se v noci zase pomočila. Po kontaktování Oddělení sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) byla dívka převezena na lékařské vyšetření, ale za několik hodin vrácena zpátky do školy, s tím, že celý případ byl zdokumentován a je v šetření.

Dohled nad výchovou dětí v rodině vykonával OSPOD. S pracovníci OSPOD jsem jako zástupkyně školy úzce spolupracovala, monitorovaly jsme školní výsledky dětí, jejich domácí přípravu, chování, oblékání, osobní hygienu apod. Adam a Zuzana byli několikrát přistiženi, jak kradou jídlo ve školní jídelně, včetně odpoledních svačín pro děti z mateřské školy. Jejich matka jim totiž odmítla pravidelně platit obědy, jako důvod uváděla, že se ve školní jídelně špatně vaří a dětem by jídlo stejně nechutnalo. Krádeže jídla nebyly s dětmi řešeny. Oděv dětí byl nedostačující (a to hlavně nejmladší Zuzanky). Občas zcela nevyhovoval roční době. (Zuzana přišla do školy v listopadu ve svetru, krátkých kalhotách a holínkách). Domácí příprava nebyla žádná a obědy matka dětem platila výjimečně. V případě, kdy měl Adam nějaký problém, který s ním řešila PČR, si matka občas pro děti

osobně přijela po vyučování do školy, hladila je před ostatními rodiči po vlasech, oslovovala je zdrobnělinami a hlasitě dávala najevo, jak svoje děti miluje, a že by bez nich nemohla žít. Několikrát se stalo, že matka pro děti přijela do školy autem, a to pod vlivem alkoholu, proto jí bylo zabráněno, aby děti odvezla a byla kontaktována PČR.

Postupem času se Adamovo chování zhoršovalo. Při hodinách nepracoval, neplnil domácí úkoly, nenosil učební pomůcky, nebavil ho žádný vyučovací předmět, při tělesné výchově se odmítal převléknout do cvičebního úboru, necvičil a začal být velice agresivní. Spolužáky napadal i slovně, hádal se s nimi, vulgárně jim nadával. Pokud šly děti na školní hřiště, využil příležitosti a utíkal. Byl stále agresivnější, často v rozhovoru používal vulgární slova, výhrůžky: *zabiju vás všechny, podřežu vás, zapálím to tady*. Znovu se uzavřel do sebe, na své okolí nereagoval. Pokud jsem s ním mluvila a snažila se přijít na to, co ho trápí, seděl s hlavou skloněnou, nikdy se mi nesvěřil. Na základně své nekázně byl Adam na příkaz paní ředitelky dočasně vyloučen ze školní družiny, což mělo za následek to, že se ve svém volném čase, kdy ho doma nikdo nekontroloval, sblížil s partou starších chlapců, začal kouřit, vyzkoušel i alkohol, pokusil se vykolejit vlakovou soupravu, na několika autech způsobil mnoha tisícovou škodu, když na ně z pásového přepravníku nad hlavní komunikací házel kameny. Se starší sestrou Simonou se vloupal do kanceláře školní jídelny, kde zcizili z pokladny peníze. Všechny tyto případy řešila PČR a byly též vyrozuměny pracovnice OSPOD. Dočasné vyloučení Adama ze školní družiny se ukázalo jako velice nešťastné řešení, a proto byl přijat zpátky s odůvodněním, že bude lepší, když bude celé odpoledne pod odborným dozorem. Adam však nadále narušoval chod školní družiny, do činností dětí se odmítal zapojovat,

děti slovně i fyzicky napadal, posmíval se jejich případným neúspěchům apod.

Matka dětí měla po smrti svého manžela několik nových partnerů. Jednalo se o muže s trestní minulostí, muže závislé na alkoholu a v bytě 4+1 žila také dcera Veronika a její starší partner (cizinec). Ve svých 11 letech měl Adam delší tmavé vlasy sestříhané do účesu mikádo, které si později přebarvil na blond. Jeho sestra Zuzana v té době chodila ve špinavém a potrhaném oblečení. Několikrát se stalo, že přišla v oblečení, které jí bylo příliš velké a evidentně nebylo její (dlouhé kalhoty, otrhané nohavice, seprané mikiny tmavých barev s vulgárními obrázky). Občas neměla ani spodní prádlo, místo kterého nosila plavky. Oproti tomu byl Adam vždy čistě oblečen, nosil oděv bílé barvy nebo pestrobarevný. Oblečení měnil každý den, vždy měl na sobě něco jiného. V jeho slovním projevu se často objevovaly výrazy jako *buzerant*, *homouš*, *teplouš*, *lesba*, kterými „tituloval“ své spolužáky. Zbil také svojí sestru Zuzanu, která mu řekla, ať se těší domů, že za ním přijede strýček Hans. Muž jménem Hans se jednou dostavil i do školy. Uvedl, že je rodinný přítel a byl chlapcovou matkou pověřen, aby Adama přivezl domů. Podle školního řádu jsem tomuto cizímu muži chlapce vydat nemohla. Adam utekl a schoval se před ním a vrátil se, když muž ze školy odjel. Nechtěl o celé události mluvit, se svým strachem před tímto mužem se nikomu nesvěřil. Za několik dní prohlásil, že *pedofil nemusí být zlý, když tomu klukovi pak koupí mobilní telefon*. Všimla jsem si, že ve školní družině si „hrával“ často s panenkami, kterým trhal hlavy, ruce i nohy a předváděl s nimi soulož, kterou vulgárními větami komentoval. Začal být velice agresivní vůči dívkám ve škole, obklopoval se spíše mladšími a slabšími chlapci, kterým pak ubližoval. Velkým problémem školy bylo to, že školní družina se nacházela ve stejných prostorech jako mateřská škola. Adam např.

v jednom případě na WC chytil čtyřletého chlapce, kterému strkal hlavu do záchodové mísy, vyhrožoval mu, že ho spláchne, a že maminka chlapce pro něj plakat nebude, protože ho stejně nemá ráda, protože žádná máma nemá svoje děti ráda. Svému slabšímu spolužákovi ubil oblíbené kotě, které pak ještě zapálil a vhodil do zahrady domu, kde tento chlapec bydlel. Případ řešila PČR.

Z těchto popsaných důvodů u mne vzniklo podezření na sexuální zneužití chlapce. Případ v té době monitorovala a řešila PČR, včetně kriminální policie. Matka v krátké době vážně onemocněla a byla hospitalizována v nemocnici a Adam a Zuzanka byli umístěni do dětského domova.

Dětský domov, DDÚ A VÚ

Po matčině hospitalizaci byli Adam a Zuzana převezeni do dětského domova.

Rozhovory s etopedy, psychology a sociální pracovníky přinesly následující informace:

Pro závažné kázeňské problémy, neshody s druhými dětmi a fyzické napadení vychovatelky, byl Adam po několika týdnech v dětském domově umístěn do dětského diagnostického ústavu. Šetřením odborníků bylo zjištěno, že chlapec byl skutečně sexuálně zneužíván (byl matkou prodáván jako dětský prostitut). První případ sexuálního zneužití se stal v době, kdy mu bylo 11 let. Adam tuto skutečnost tajil, stejně jako ostatní chlapci, kteří se stanou obětí sexuálního zneužití.

Adam se v DDÚ sblížil s chlapcem Ondrou, se kterým ho pojil stejný životní osud. Ondra byl ale často na útěku, chlapci na sebe navzájem neměli dobrý vliv. V této době Adamovi zemřela matka, její smrt nesl velice těžce,

nedokázal se s ní vyrovnat. Jeho chování se zhoršilo, byl agresivní k jiným chlapcům, často z DDÚ utíkal, na útěku páchal trestnou činnost, a proto bylo rozhodnuto o jeho přemístění do výchovného ústavu (VÚ) v jiném kraji. Po přechodu do jiného prostředí se Adamovo chování výrazně vylepšilo, což si nedokážou vysvětlit ani odborníci. Adam pracoval, snažil se ve škole a dařilo se mu vycházet s vrstevníky i dospělými osobami. Adama si do pěstounské péče vzal vychovatel z VÚ, dodnes mají mezi sebou vztah, který by se dal přirovnat vztahu otce a syna. Po několika měsících však Adam navázal na svůj původní způsob života, začal se toulat, páchat trestnou činnosti včetně jednoho loupežného přepadení, a tak u něj byla znovu nařízena ústavní výchova a musel se vrátit zpátky do VÚ, kde zůstal do svých 18 let. Byl notorickým útekářem, na svém útěku se sblížil s dívkou a ve svých 17 letech se stal otcem dcery. Jeho partnerce bylo 16 let a jejím rodičům 32 a 33 let. V současné době, mladá rodina společně nežije, Adam na dceru neplatí výživné a nevidá se s ní. Adamovi sourozenci vypověděli, že s ním v kontaktu nejsou.

Prognóza do budoucnosti

Ať chceš nebo nechceš, někam patříš, jak hodně však někam patříš, to už záleží jen na tobě.

Anton Semjanovič Makarenko

Adam jako oběť sexuálního zneužití se dodnes žíví jako příležitostný prostitut. Nemá zaměstnání, dokončil pouze základní vzdělání. Učební obor – pomocné kuchařské práce nedokončil, z důvodu svých častých útěků z VÚ, a proto provozuje prostituci kvůli získání finančních prostředků.

Podle odborníků bude Adam nadále pokračovat v páchání trestné činnosti a je vysoce pravděpodobné, že se dostane až do vězení.

Zuzana

Člověk nemůže být nikdy dost vybíravý při volbě svých rodičů.

Maryla Wolska

Zuzana se narodila jako sedmé dítě v rodině. Jejím otcem byl muž (1944), rozvedený, který měl z předchozího manželství 4 děti – tři dcery a syna. Tyto děti jsou o 20 – 28 let starší než Zuzana a mají své vlastní rodiny a vedou spořádaný život. Matka se Zuzančiným biologickým otcem nežila. Muž zemřel v roce 2000. Se svým otcem se pravidelně nevidala, zemřel, když jí byly teprve tři roky, přesto o otci poměrně často mluvila, a to hlavně v době, kdy jí něco trápilo, kdy měla problémy, když se dostala do situace, kdy byla lítostivá a myslela si, že ji nikdo nemá rád. O svém otci nadšeně vyprávěla dětem ve škole, říkala o něm, *že to byl moc hodný tatínek, protože když za ní jednou přijel, tak jí dovezl pomeranče, nosil ji na ramenou a vyhazoval jí do vzduchu.* Domnívám se, že toto byla jediná vzpomínka na otce, kterou měla, přesto byl v jejích očích otec vysněný hrdina. Ve skutečnosti to byl ale člověk závislý na alkoholu, ze své závislosti se neúspěšně léčil. Jeho dospělá dcera vypověděla: *To, že od nás táta odešel a naši se pak rozvedli, je jediná dobrá věc, kterou pro nás kdy udělal.*

Zuzanka stejně jako její sourozenci nechodila před nástupem do školy do mateřské školy a také u ní byl doporučen odklad povinné školní docházky o jeden rok. Důvodem byly nedostačující předškolní znalosti (např. nerozpoznávala všechny barvy, nerozpoznávala pravou a levou ruku), jevila známky hyperaktivity, měla poruchu soustředění a byla na svůj věk ještě velice hravá. Do školy nastoupila v 7,5 letech. Její školní výsledky byly uspokojivé, ale domácí příprava nevyhovující. (neobalené sešity a učebnice, nepřipravené pomůcky na vyučování). Při vstupu do první třídy neznala

skoro žádné pohádky, v průběhu první i druhé třídy ráda a dobře četla a bavila ji také matematika. Při hodinách kreslení a pracovních činností nedosahovala dobrých výsledků. Nebyla trpělivá a manuálně zručná.

Do školy chodila ráda, byla přátelská ke všem dětem a velice hyperaktivní. Zuzanka působila dojmem, že má ráda každého, kdo se na ní usměje a kdo ji pochválí. Na takového člověka se pak okamžitě fixovala a nehnula se od něj na krok a neustále vyžadovala jeho pozornost. Od takového člověka, pak nesnesla žádnou výtku a kritiku, které okamžitě brala tak, že ji ten člověk nemá rád, utíkala, vztekala se, vyhrožovala nebo plakala. Zuzana s Adamem měli komplikovaný vztah, Adam ji poměrně často fyzicky a slovně napadal (kopal, tahal za vlasy, nadával) ničil její výrobky a vyhrožoval jí, že na ní bude žalovat matce. Na druhou stranu, pokud měl Adam nebo Zuzana konflikt s nějakým jiným dítětem, ten druhý mu okamžitě šel na pomoc. O své matce Zuzanka hezky nemluvila. Často říkala, že by raději šla do dětského domova, než aby zůstala doma s matkou. (*Paní učitelko, zavolejte na sociálku, já jim řeknu, ať mě odvezou do děcáku nebo klidně i do pasťáku*).

Na konci 1. pololetí jsem si všimla, že má Zuzanka po těle mnoho modřin a na zádech krvavé šrámy. Svěřila se, že ji zbilá matka. Nahlásila jsem případ na OSPOD, do školy přijela paní kurátorka, která za asistence PČR odvezla Zuzanku na lékařské ošetření. Po několika hodinách se Zuzanka vrátila zpátky do školy. Pracovnice OSPOD nekontaktovaly matku, ani jí dceru osobně nepředaly.

O měsíc později jsem zjistila, že dívka má na prsou a břicho puchýře. Uvedla, že ji matka polila vařící vodou. Následovalo opět lékařské vyšetření a případ řešily pracovnice OSPOD a PČR. Matka na svoji obhajobu uvedla, že se jí Zuzana pletla u vaření, a že na ni omylem vylila vařící polévku.

Vztah Zuzanky a matky byl velice komplikovaný. Matka jí jeden den zbilala, ale druhý den jí koupila čokoládu a Coca Colu a Zuzanka mi pak nadšeně vyprávěla, *jak je její maminka hodná, že je to nejlepší maminka na světě*. A další den už zase chtěla do dětského domova.

Dětský domov, pěstounská péče

Když matka onemocněla a byla hospitalizována, Zuzanka byla umístěna do dětského domova. O Zuzančin osud se začala zajímat i její dospělá nevlastní sestra s manželem, kteří v té době měli již svoje děti. Zuzanka s nimi trávila víkendy, Vánoce i prázdniny. Potom ale kontakt s ní přerušili, neboť mladá paní otěhotněla a také uvedla, *že se nedokázala se Zuzankou sžít, že dívka byla problémová, hyperaktivní, často měnila svoje nálady, chvíli byla hodná a milá a pak u ní propukl záchvat vzteku, vyžadovala neustálou pozornost, uměla být zlá, nepořádná, neposlouchala a měla špatný vliv na jejich dvě vlastní děti*.

Mladá žena v rozhovoru dále zmínila: *Je to moje nevlastní sestra, bylo mi jí líto, ale nešlo to. Byla nevychovaná, vůbec nedokázala poslechnout. Když se vše „točilo“ kolem ní, bylo to v pohodě. Měli jsme doma tři děti a ona vydala za další tři. Vyžadovala nepřetržitou pozornost a já jsem pak měla dojem, že běhám jen kolem ní a na moje vlastní děti nemám tolik času. Byla hrozně nepořádná, uměla být neskutečně drzá, odmlouvala. Když jsme jí po dobrém domlouvali, tak s námi přestala komunikovat nebo začala brečet, že ji máme hned odvézt do děčáku. Na Vánoce jsem jí koupila krásnou mikinu, ale asi se jí nelíbila, protože ji rozbalila a odhodila. Druhý den jsem jí našla zmuchlanou pod postelí. Pak začala našim dětem brát hračky a další drobné předměty, které si tajně vozila s sebou do děčáku. Mysleli jsme, že se to časem zlepší, že když uvidí, jak se chovají naše děti, tak bude stejná jako ony, ale měla na ně špatný vliv. Když viděly, jak si všechno vyvzteká nebo vybrečí,*

začaly ji napodobovat. Co by nás čekalo, až by byla v pubertě? To by pak začala fetovat a vykradla nám byt?

Rodina nevlastní sestry se Zuzankou přerušila veškerý kontakt. Po několika měsících si Zuzanku vzal do pěstounské péče manželský pár, který měl jednu dceru v Zuzančině věku.

Pěstounka v telefonickém rozhovoru uvedla: Znala jsem Zuzančinu minulost, věděla jsem, z jaké pochází rodiny i to, jak těžké měla dětství. Chtěla jsem jí vytvořit novou a lepší rodinu. Zpočátku byla opravdu milá, skromná a vděčná za sebemenší dárek, který dostala, ale i za pohlazení i pochvalu. Neustále se zdržovala v mojí blízkosti, chtěla mi ve všem pomáhat. Bylo jí všude plno, ta holka neposeděla, celý den pobíhala. Měla časté úrazy. Když si zlomila nohu a dostala nechodící sádku, byla tak strašně nešťastná. Školní výsledky měla průměrné, učení jí příliš nebavilo, ale přesto byla přijata do učebního oboru – kadeřnice, který si sama vybrala. Bohužel přes týden musela bydlet na internátě, kde si našla partu, začala kouřit, občas se opila, vyzkoušela „trávu“ a pak začala chodit i za školu, občas nešla ani na praxi, a tak měla neomluvené absence. Naše domluvy nebyly nic platné, snad je ani neposlouchala. Když jsme jí chtěli potrestat třeba zákazem diskotéky, tak na nás křičela, že nejsme její rodiče, že nemáme právo jí něco zakazovat, občas vyhrožovala i sociálkou, a že chce jít raději zpátky do děcáku, stala se nezvoladatelnou. Pravidelně dostávala kapesné, přesto ji několikrát chytili při krádeži v obchodě. Víte, mít tuhle holčinu doma znamenalo fungovat jako rodič ne na 100 %, ale nejméně na 200 %. Byla nevyzpytatelná, její chování se nedalo předpovědět. Celý den byla v pohodě, večer šla na diskotéku a vrátila se nám opilá a zkouřená. Věděli jsme s manželem, do čeho jdeme, ale teď přiznávám, že jsme přecenili svoje síly. Někdy jsem měla dojem, že se tolik snažím, tolik dávám, a přesto žiji v neustálém strachu, co bude, co se stane? Je mi jí moc líto, opravdu má smutný osud, za který snad ani nemůže a

myslím, že po zbytek života bude pykat za chyby svojí biologické matky. Nechci o tom mluvit, ale její prohřešky byly natolik závažné, že s námi již dneska nebydlí.

Zuzanku se mi podařilo dohledat a navázat s ní telefonický kontakt. Byla umístěna na psychiatrické léčebny, protože je závislá na pervitinu. Při našich hovorech bývala velice lítostivá a plakala. Po každém hovoru se několikrát ujišťovala, že jí znovu brzo zavolám nebo za ní přijedu. Stále se vyptávala na svoje sourozence, které oslovovala Adámek, Simonka, Liborek, můj bráška, moje sestřička.

V telefonickém rozhovoru Zuzanka uvedla: *Dneska jsem o Vás vyprávěla paní psycholožce. Musím k ní chodit každý pátek. Měla radost, že jste si mě našla, že prý je dobře, že mám někoho, kdo mě zná a má mě rád. Moc se mi líbilo, jak jste mi včera vyprávěla, jaká jsem byla jako malá. Pořád si pamatujete, že jsem měla nejradši knížku Paní Láryfáry. Skoro jsem na to zapoměla, ale jak jste mi včera o ní vyprávěla, tak jsem si vzpomněla, jak jsem chtěla, abyste nám z ní o přestávkách pořád četla, a Vy jste se smála a říkala jste, že až se naučím číst, tak budu číst já Vám. Skoro na nic si nepamatuju, ani na svojí první mámu. Víím, že byla zlá, pořád kouřila a chlastala. Bila mě a taky mě polila vařící polévkou a já jsem se Vám ve škole svěřila a Vy jste mě chovala na klíně a říkala jste, že teď už bude všechno v pořádku. Seděly jsme ve třídě, kde byly zelené a fialové židličky. Byla zlá, měla ráda jen Veroniku a Jirku, těm nikdy nic neudělala, ani facku jim nikdy nedala. Mne a bráchu (Adama) ráda neměla a ještě mlátila Simonu. Nejdřív jsem brečela, když umřela, ale teď jsem ráda. Může za to, že jsem brala drogy. Když jsem byla malá, viděla jsem ji s Jirkou v posteli. Leželi tam spolu a vypadalo to, že brácha není můj brácha, ale táta. Rozumíte mi? Nikoho nezajímám. Mám šest sourozenců a žádný mi nenapíše, ani nezavolá. Veruna mi jednou volala a řekla, že je to všechno moje vina, že jsem mámu udala. Drogy brát nebudu. Už jsem se uzdravila. Nemusíte se bát, že bych si někdy něco píchla. Když jsem naposledy utekla z pasťáku, tak do bytu, kde jsem byla, vlítli*

takoví policajti, co mají samopaly a kukly. Rozrazili dveře i okno a strašně řvali. Zatkli nás, proto jsem pak skončila na detoxu, ale vydržím to tady a ten rok v pasťáku nějak odsypu. Není to tam špatný. Nesmím už nic provést, protože mám podmínku. Kdybych něco ještě provedla, tak bych šla na šest měsíců do kriminálu. Zbila jsem jednu holku a zlomila jí obratel, ale ona mě provokovala a koledovala si o to. Chtěla bych se odstěhovat do jižních Čech, tam, kde jsem bydlela. Chtěla bych se podívat k našemu domu a taky do školy. Mám tady pěstouny, ale zklamala jsem je. Zlobí se na mne za to, že jsem jim sebrala v bytě věci, když jsem neměla na fet. Taťka-pěstoun mě měl hodně rád. Jenže teď mi nezavolá, ani nenapíše. Dodělám si školu a půjdu dělat pečovatelku. Taky by mě bavilo být prodavačkou, ale to nejde. Nikdo by mi peníze nesvěřil. Najdu si hodného kluka. Měla jsem hodně kluků, ani bych je nespočítala. Byli to samí cikáni nebo feťáci. S jedním jsem chodila osm měsíců. Když mi bylo 15 let, potratila jsem. Nebylo to kvůli drogám. Byli jsme v jednom klubu a já spadla ze schodů. Je to lepší, protože kdyby se mi narodilo mimino, nemohla bych chodit do školy. Feťáci nemusí být zlí. Jsou i hodní. Tony, který mi prodával fet, říkal, že šňupat klidně můžu, ale nemám si nikdy píchat. Ale já ho neposlechla. Nejdřív jsem měla z drog strach, ale kamarádka mi říkala, že si můžeme píchat jen o víkendech, že to se nám nic nestane. Ona je teď také na detoxu, ale jinde. Už mě nezajímá. Budu myslet jen na sebe. Chtěla bych, abyste za mnou přijela na celý víkend. Když budu hodná, tak mi v pasťáku dají vycházky. Ráno mě vyzvednete a večer vrátíte. Ukážu Vám okolí. Je tady hezky. Když jsem v pasťáku a je mi smutno, tak sedím u okna a dívám se na malý kostel, který stojí na kopci. Můžeme se tam spolu podívat. A taky Vám ukážu jednu moc krásnou vyhlídku na kopci. Když jsem byla malá, chtěla jsem, abyste byla mojí maminkou Vy, protože jste na mne byla vždycky moc hodná. Mám Vás moc ráda.

Prognóza do budoucnosti

Sociální pracovnice přičítá Zuzančino nezvladatelné chování tomu, že dívka je zrazena tím, že nemohla zůstat v rodině svojí nevlastní sestry. To, že s ní rodina nevlastní sestry přerušila kontakt, byl pro ni obrovský a nepochopitelný šok. Vnímá to jako velkou zradu. Na druhou stranu však tvrdí, že u pěstounů být nechtěla, že se v rodině necítila dobře. Sociální pracovnice se domnívá, že dívka cítí zmatek, stále se hledá a domnívá se, že by Zuzance prospěl kontakt s jejími sourozenci. Během vypracování bakalářské práce jsem dohledala všech sedm dětí, znám jejich životní osudy, a proto se přikláním k názoru, že zprostředkovat Zuzančin kontakt se sourozenci není ideální řešení. V současné době se Zuzanka nachází na druhém konci republiky, což poněkud ztěžuje moje osobní návštěvy u ní. Za velký úspěch lze považovat to, že od té doby, co jsme spolu v kontaktu, ustaly její útky z psychiatrické léčebny, kde se léčí ze své závislosti na pervitinu. Dívka si připouští, že je nemocná a potřebuje pomoc. Začíná pozitivně uvažovat o svojí budoucnosti. Pro další Zuzančin život by bylo přínosné, kdyby úspěšně dokončila studium na SOU. Bohužel, již není ve věku, kdy by se mohla dostat do náhradní rodiny a nemůže, pravděpodobně, spoléhat na pomoc ze strany vlastních či nevlastních sourozenců.

Po měsíčním pobytu v léčebně se Zuzance podařilo utéct. Na základě zápisů v Zuzančině deníčku, získala PČR podezření, že se mne bude snažit vyhledat. V současné době je stále na útěku a s největší pravděpodobností se opět vrátila k užívání drog. Mne dosud osobně nekontaktovala. Před nástupem do léčebny dostala podmíněný trest, který se změní na trest nepodmíněný, protože Zuzana porušila zákon: utekla z léčebného pobytu, který jí byl soudně nařízen, a dopustila se krádeže osobních věcí a finanční hotovosti jedné z pacientek. Po vykonání nařízené léčby se vrátí do

výchovného ústavu, kde zůstane do svých 18 let. V současné době ještě není známa přesná výše jejího nepodmíněného trestu, který bude muset nastoupit po dovršení 18 let.

Veronika

Jsou rodiče, kteří se mstí svým dětem za to, že je od začátku špatně vychovávali.

Carmen Silva

Veronika se narodila jako první dítě v rodině. Oba rodiče měli ukončené pouze základní vzdělání. Otec pracoval jako pomocný dělník v továrně a matka jako uklízečka. Po narození Veroniky se matka do práce již nikdy nevrátila.

Veronika nikdy nenavštěvovala mateřskou školu, při zápisu do první třídy základní školy bylo tedy patrné, že dívka vykazuje určitý stupeň opožděného vývoje – velice špatně mluvila, nesprávně vyslovovala hlásky r-ř, neměla rozvinutou jemnou motoriku, grafomotoriku, její úroveň předškolních znalostí byla nedostačující, měla spíše krátkodobou koncentraci pozornosti, a proto byla rodičům doporučena návštěva pedagogicko-psychologické poradny a odklad školní docházky. Bohužel, nedošlo k výraznému zlepšení, a proto Veronika nastoupila do základní školy praktické. Poté navštěvovala SOU– obor pomocné kuchařské práce. Ve škole vykazovala špatný prospěch, problémy měla i při praktické výuce, kdy se nechtěla zapojovat do práce, přidělenou práci odbývala a měla časté absence. Z důvodu neprospěchu jí bylo studium na konci druhého ročníku ukončeno a nebylo jí vedením SOU umožněno ročník opakovat. Veronika si z domova přinesla nedostačující pracovní návyky, což se projevilo právě v praktických

činnostech. Problémy měla také v sociální oblasti, neměla žádnou blízkou kamarádku a kontakty se stejně starými dívkami či chlapci nevyhledávala. Komunikace s matkou byla velice špatná, matka se Veroniky zastávala, vinu dávala pedagogům, školní neúspěchy svojí dcery odůvodňovala velkými učebními nároky a omlouvala i absence svojí dcery. Vztah matky a Veroniky byl vztahem dvou nejlepších kamarádek a ne matky a dcery. Veronika plnila spíše roli matčiny důvěrnice. Byla si vědoma toho, že její neúspěchy či prohřešky matka vždy omluví a jí žádný postih nehrozí. Jako nejstarší dcera měla v rodině privilegované postavení, matka se s ní o všem radila. Pokud byla matka pozvaná do školy a dostavila se, vždy přicházela s dcerou Veronikou, která zasahovala do mého rozhovoru s matkou, často mluvila a odpovídala ona a ne matka. Již ve věku 18 let byla velice výbušná, agresivní a zlá. Slovně vyhrožovala mně i dalším zaměstnancům základní školy. Matka dětí se po roce 1989 živila příležitostnou prostitucí. Později se k ní přidaly i její dcery Veronika, Štěpánka a Simona. V současné době žije Veronika s partnerem v cizině a vychovává čtyři děti a je nezaměstnaná, se svými sourozenci se nestýká.

Jirka

Bez rodiny se člověk chvěje zimou v nekonečném vesmíru.

André Maurois

Jirka se narodil jako druhé dítě v rodině. Také on nenavštěvoval mateřskou školu a pro jeho nedostatečný duševní vývoj mu byl nařízen roční odklad školní docházky a poté mu byla doporučena základní škola praktická. Jirka byl jako dítě komunikativní, bez zřetelných řečových vad, ale potýkal se

s menší slovní zásobou, než jeho vrstevníci. Již na základní škole měl spíše kázeňské problémy, neuznával autority, nerad se podřizoval, porušoval školní řád, měl časté absence, ale na druhé straně nepatřil mezi „rváče“, který by fyzicky napadal druhé děti. Kvůli opakovaným absencím, útěkům z domova a drobným krádežím byl umístěn, se souhlasem matky, do diagnostického ústavu. Na základě rozhovoru s Jirkou se domnívám, že Jirka své matce nikdy neodpustil, že souhlasila s jeho umístěním do diagnostického ústavu. O své matce a sestře Veronice mluvil zdrženlivě, při rozhovoru používal mnoho vulgárních výrazů. Přiznal: *Hned, jak mi bylo 18, tak jsem si změnil jméno, nechci s nimi mít už nic společného. Pořád nám říkala, že nás strčí do pasťáku, aby od nás měla pokoj.* Dále uvedl, že matka jim nevařila, že jen ležela, kouřila a dívala se na televizi. Se svojí přítelkyní vychovává Jirka dvě děti. Dokončil pouze základní školu praktickou a byl nezaměstnaný. Pro svoji trestnou činnost je v současné době hledaný PČR a před několika dny utekl do zahraničí. (Anglie)

Štěpánka

Choít a povzbuzovat dítě je stokrát účinnější než hrozit a trestat.

Orison Swett Marden

Štěpánka se narodila jako třetí dítě v rodině. Za rok se narodila další dcera Simona. Matka péči o své čtyři děti nezvládala, a proto si Štěpánku vzali do výchovy prarodiče, u kterých dívka vyrůstala do doby, kdy nastoupila do 1. třídy základní školy. Štěpánka byla milá a slušná dívka, ochranný typ. Měla moc ráda zvířata a jejím snem bylo žít na vesnici a mít koně. Po absolvování základní školy nastoupila do učebního oboru. Mistrová odborného výcviku na ní vzpomínala jako na pečlivou a pracovitou dívku a litovala, že právě tato dívka školu neukončila. Když byla Štěpánka ve 3.

ročníku matka dětí zemřela. Adam a Zuzana byli umístěni do dětského domova, nejstarší sestra Veronika se odstěhovala do ciziny, bratr Jirka se vzdal rodného příjmení, založil svoji rodinu a se sourozenci se přestal stýkat. Štěpánka se starala o svoje dva další sourozence: Libora a Simonu. Liborovi v té době bylo 15 let, a tak byl o několik měsíců později také umístěn do dětského domova. Štěpánka a Simona se přestěhovaly do jiného města. Štěpánka se snažila vzorně o svojí mladší sestru Simonu starat. Simona však odešla, ještě v 1. ročníku, ze SOU a začala se živit prostitucí. V současné době je Štěpánka provdaná v cizině, je nezaměstnaná, má jedno dítě. V rozhovoru Štěpánka uvedla: *Mamka, když byla ještě na světě, nebyla zlá. Sociálka se o nás špatně starala, nedávala mamce hodně peněz.*

Simona

Děti potřebují spíš vzory než kritiku.

Joseph Joub

Simona se narodila jako čtvrté dítě v rodině. Od první třídy navštěvovala základní školu praktickou. Učení jí dělalo veliké problémy, neudržela pozornost, delší dobu velice špatně mluvila, problémy měla s vyslovováním sykavek a hlásek r-ř, neměla rozvinutou jemnou motoriku. Při praktických dovednostech nebyla manuálně zručná. Začala brzy kouřit a několikrát byla přistižena při drobných krádežích v obchodech (cigarety, alkohol, sladkosti). Ve škole měla časté absence. Před spolužáky i učiteli prohlašovala, že *školu nepotřebuje, že bude raději šlapat, protože to jí uživí*. Její učitelka uvedla: *Simona ráda malovala a zpívala*. V době, kdy dětem zemřela matka, navštěvovala Simona SOU, ale již na konci pololetí z něj byla vyloučena, pro velice časté absence, nekázeň a špatný školní prospěch. Přihlásila se na jiné učiliště, do

kterého však již nenastoupila. Utekla z domova a několik týdnů jezdila s lidmi, kteří provozují kolotoče. V této době také navštívila svojí sestru Zuzanu v dětském domově. V současné době se živí prostitucí.

Libor

Výchova dětí je činnost, při níž musíme obětovat čas, abychom ho získali.

Jean-Jacques Rousseau

Libor se narodil jako páté dítě v rodině. Ani on nenavštěvoval mateřskou školu a pro jeho nedostatečný rozumový vývoj mu byla doporučena základní škola praktická. Jako dítě byl poměrně klidný a tichý, ale snadno se nechal „stáhnout“ partou. Od dětství kouřil, ale trestných činů se nedopouštěl. Učení mu činilo vždy velké problémy, ničím se nevyučil. V současné době je nezaměstnaný a žije na ubytovně pro sociálně slabé občany.

10 DISKUZE

Výzkumné otázky

Při zpracování praktické části bakalářské práce jsem hledala odpověď na tyto otázky:

1. Jaké specifické chování se objevovalo u dětí z nefunkční rodiny na základní škole?
2. Jaká byla spolupráci matky se školou?
3. Jak spolupracovala základní škola s PČR a OSPOD?

Na základě šetření jsem zjistila, že žádné ze sedmi dětí z rodiny nenavštěvovalo mateřskou školu, což se projevilo při vstupu do první třídy základní školy. Děti se obtížněji začleňovaly do kolektivu. Měly problémy s dodržováním pravidel a plněním svých povinností. U všech dětí byl doporučen odklad školní docházky. Adam byl zpočátku plachý a samotářský. Stranil se svých vrstevníků a vyhledával společnost mladších dětí. Učení ho nebavilo, nedokázal se soustředit na svojí práci, nebyl trpělivý, ani pečlivý. Na výtky či případné pochvaly nereagoval. V průběhu školního roku se jeho chování zhoršovalo, byl agresivní, ostatní děti napadl slovně i fyzicky, měl radost z jejich neúspěchů, které zveličoval a smál se jim. V době, kdy vzniklo podezření na sexuální zneužívání chlapce, si často hrával s panenkami, kterým trhal hlavy a předváděl s nimi soulož. Svému spolužákovi ubil kotě, které pak zapálil a vhodil do zahrady. Nezapojoval se do mimoškolních aktiv, nejezdil na školní výlety.

Zuzanka byla přátelská ke všem dětem ve škole. Byla velice komunikativní, a proto neměla problémy navázat kontakt i s cizím dospělým. Velice rychle

se citově upínala na člověka, který ji pochválil nebo jí jiným způsobem projevil náklonnost.

Matka se nezajímala o školní výsledky svých dětí, neúčastnila se informativních schůzek rodičů, jako důvod uváděla: *Nechci, abyste propírala mojí rodinu přede všemi.* Adam a Zuzanka se nikdy nezapojovali do mimoškolních aktiv, např. nácvičku divadelního představení, maškarního karnevalu vánoční besídky, školní akademie, nejezdili na školní výlety a Adam se v 5. ročníku, na přání matky, neúčastnil ani plaveckého výcviku. Pokud se matka do školy dostavila, bránila a omlouvala svoje děti a vinu dávala jiným dětem, pracovníkům školy či sociálním pracovníkům, protože podle jejího názoru tito lidé její rodině ubližovali. Většinou na individuální schůzky do školy přicházela se svojí nejstarší dcerou Veronikou, která často hovořila místo svojí matky nebo se na ni matka obracela, aby její slova potvrdila. Základní škola požadovala, aby děti odcházely ze školní družiny pouze v doprovodu rodičů, prarodičů, popřípadě starších sourozenců. Adama a Zuzanu vyzvedávali jejich starší sourozenci, matka přibližně 5x během školního roku. Stejně zkušenosti s matčíným nezájmem o prospěch dětí mají i pedagogové na základní škole praktické, kterou navštěvovali: Veronika, Jirka, Simona a Libor.

Dle mého názoru nebyla spolupráce školy a OSPOD dostačující. Pracovnice OSPOD chtěly být „informované“ o tom, zda děti chodí pravidelně do školy, v jakém oblečení, jaká je jejich osobní hygiena, zda nosí učební pomůcky, jak plní domácí úkoly, jaký je jejich prospěch a chování, zda jim matka pravidelně platí obědy ve školní jídelně apod. Informace byly předávány písemně, a to 1x týdně, maximálně 1x za 14 dní, na pracovišti OSPOD. Matka byla hospitalizována v nemocnici, a přesto, že dohled nad rodinou vykonávaly pracovnice OSPOD, dva týdny žilo pět nezletilých dětí v bytě

bez dozoru a prostředků a situace byla řešena až na upozornění pracovníků základní školy, kterou navštěvoval Adam a Zuzanka. Neexistuje žádná směrnice, která by pracovním OSPOD určovala lhůtu, do které mají nastalou situaci řešit. Vše se řeší operativně, ve spolupráci např. se školou, lékařem, PČR a s přihlédnutím k aktuální situaci v rodině. Po příchodu do bytu byla nalezena osmiletá Zuzanka se zlomenou nohou. Zranění ji způsobil Adam, který na ni skočil ze skříně. Zraněná dívka tam ležela nejméně dva dny. Pracovnice OSPOD navštívila školu 2x, a to v době, kdy bylo nahlášeno podezření na Zuzančino týrání. Pracovnice OSPOD dívku odvezla na lékařské vyšetření, po kterém dívku vrátila zpět do školy, aniž kontaktovala a informovala matku. Podruhé pracovnice OSPOD navštívila školu v době, kdy byly děti z rodiny odebrány a přímo ze školy převezeny do dětského domova. Pracovnice OSPOD předem vedení školy o této skutečnosti neinformovala. Domnívám se, že důvodem jejího jednání mohl být strach z matky, která byla velice ráznou ženou a také to, že při policejním vyšetřování a následných výsleších, žádné z dětí, kromě nejmladší Zuzanky, PČR žádnou zásadní informaci neposkytlo a pracovnice OSPOD mohla získat dojem, že v rodině je vše v pořádku. Při návštěvě v bytě rodiny, pracovnice OSPOD neshledala nic závažného. Matku omlouvala a argumentovala, že matka je samoživitelka, která vychovává sedm dětí a zaměstnanec školy vyzvala k větší toleranci vůči matce. V žádném případě nemůžu souhlasit s jejím tvrzením: *Paní učitelko, máma je máma, i kdyby to dítě nechala žít v papírové krabici.* Věřím, že se jednalo o ojedinělý případ selhání pracovnice OSPOD. Pracovnici OSPOD jsem kontaktovala s prosbou o pomoc a vyhledání informací při zpracování praktické části své práce. Pomoc mi byla odmítnuta a bylo mi doporučeno, abych o „této“ rodině nepsala. Na druhé straně bych chtěla vyzdvihnout zcela opačný a

velmi vstřícný přístup pracovníků dětského domova, DDÚ, VÚ a současné Zuzančiny kurátorky a dalších pracovníc OSPOD v jiných regionech. Poskytli mi cenné informace i rady, a to i přesto, že naše „konzultace“ se odehrávaly pouze telefonicky. Z jejich chování a jednání bylo patrné, že jim osud Adama a Zuzanky není lhostejný. Všichni tito odborníci se shodli na tom, že v Zuzančině případě není nic ztraceno a věří, že dívka má šanci vrátit se do „normálního“ života, ale podaří se jí to jen, pokud bude sama opravdu chtít.

Spolupráce PČR a školy byla výborná. Z týmu policistů na místním obvodním oddělení byli vyčleněni dva policisté, kteří měli tento případ na starosti a měli k němu všechny potřebné a dostupné informace. Velice kladně hodnotím také to, že policisté z obvodního oddělení a následně i kriminalisté při výslechu přistupovali k dětem velice citlivě a spolupracovali s psychologem. Bohužel, jejich prognóza do budoucnosti se naplnila. Již před lety zastávali názor, že *Adam sice za svoje chování nemůže, narodil se do nefungující rodiny, ale život v této rodině ho negativně ovlivnil a on v dospělosti bude svojí trestnou činností ještě stupňovat, a není vyloučeno, že skončí ve vězení.*

Děti ovlivnila nefunkční rodina, ve které vyrůstaly. Matka měla sedm dětí, nepracovala a nebyla pro své děti dobrým vzorem. O děti se nestarala, netrávila s nimi volný čas, nezajímala se o to, jak, kde a s kým její děti tráví své volno a nedbala na jejich správný vývoj. Děti neměly doma svůj „kout“, spaly vždy tam, kde bylo zrovna místo. Neměly žádné hračky, stavebnice ani knížky. Nebyly vychovány k tomu, aby uznávaly autoritu, dělaly jen to, co samy v danou chvíli chtěly, a proto měly problémy se začleněním do kolektivu vrstevníků. Z domova od své matky nepoznaly lásku, a proto ji neuměly ani samy dávat. Nebyly schopny dát najevo svoje emoce. Znaly jen křik, nadávky a urážky.

Porovnání výsledků šetření s odbornou literaturou

Adam byl samotářský typ, který dokázal celé hodiny prosedět v ústraní. Do her dětí se nezapojoval, jen je mlčky pozoroval. Nedokázala jsem u něj rozpoznat momentální náladu, nikdy jsem ho neslyšela se upřímně a spontánně zasmát. Působil dojmem, že si žije ve svém světě, do kterého nikoho nepustí. Adam byl sexuálně zneužívaný, ale nikomu se nesvěřil. Pachatelem sexuálního zneužívání byl pravděpodobně partner jeho nejstarší sestry. Býval agresivní vůči vrstevníkům, ubližoval zvířatům. Svůj aktivní sexuální život zahájil předčasně. V 17 letech se stal otcem dcery. I když jeho sexuální orientace je heterosexuální, provozuje dnes homosexuální prostituci kvůli získání finančních prostředků.

Matoušek (2003) uvádí, že pachatelem sexuálního zneužívání bývá nejčastěji osoba, která je oběti známá, např. strýc, nevlastní otec, rodinný přítel apod. Podle Vágnerové (2012) bývají sexuálně zneužívané děti v dospělosti promiskuitní, sex mají spojený pouze s uspokojováním tělesných, a nikoliv citových potřeb. Vaníčková (1999) uvádí, že nejčastěji se obětí sexuálního zneužívání stávají chlapci ve věku 10-15 let. Chlapci, kteří mají zkušenost se sexuálním zneužitím, se mohou při svém útěku z domova nebo dětského domova, věnovat homosexuální prostituci, která jim zaručuje finanční příjem, a to i přesto, že se jim tato sexuální praktika nelíbí.

Milfait (2008) uvádí, že chlapec, který se stal obětí sexuálního zneužívání, bývá agresivní, mučí nebo zabíjí zvířata a vykazuje známky násilnického chování. Bývá nápadně pasivní, samotářský a reaguje afektivně.

Adam se dopustil loupežného přepadení a ublížení na zdraví a následně byl za ně i odsouzen. Koukolík a Drtilová (2008) uvádí, že děti, které se staly

obětí násilí, a svědčili u soudu, se v dospělosti mohou znovu k soudu dostat, ale tentokrát v roli obžalovaných agresorů.

Zuzana byla týraná svojí matkou (nepřiměřené bití, polévání vařící vodou). Byla velice přátelská a komunikativní. Byla to právě Zuzanka, která se svěřila s tím, co se v rodině děje. Často opakovala, že chce raději do dětského domova a zároveň toužila po tom, aby ji měla matka ráda, aby se o ni zajímala. Dívce se doma nedostávalo mateřské lásky, a proto citově přilnula ke každému, kdo se k ní choval hezky. Člověk, kterého si dívka oblíbila, ji pak nesměl napomenout nebo jí něco vytknout, protože reagovala pláčem, křikem, útekem a slovy: *Jsem ta nejhorší, vy si všichni myslíte, že jsem hrozná. Nemáte mě rádi. Vůbec nikdo mě nemá rád.* Z vlastní zkušenosti vím, jak umí druhého člověka citově vydírat, jak obratně umí „využít“ a často připomenout, že jako dítě byla týraná. Se Zuzankou jsme v pravidelném kontaktu. V takové emočně vypjaté situaci se sama teprve učím nastavovat a dodržovat pevně daná pravidla, která jsou nutná k tomu, aby si Zuzanka uvědomila svoji současnou situaci, a aby sama chtěla udělat pozitivní změnu.

Podle Vágnerové (2012) může dojít k situaci, kdy se týrané dítě upne na cizího člověka, u kterého hledá cit, který nepoznalo u svých rodičů.

Milfait (2008) uvádí, že děti, které vyrostly v nefunkční rodině, později mohou manipulovat s druhými lidmi, a to hlavně s těmi nejbližšími. Jsou bezohledné, lžou a vykazují známky patologického chování. Jejich patologické chování je důsledek ztráty důvěry v rodinu a v matku.

11 ZÁVĚR

Cílem mojí práce bylo charakterizovat chování dětí z vybrané nefunkční rodiny a zjistit další osudy dětí poté, co byly odebrány z péče matky. Zároveň jsem také zhodnotila spolupráci základní školy s matkou dětí, pracovníci OSPOD a PČR. Jako výzkumnou metodu jsem použila osobní případovou studii a jako metody sběru dat: rozbor událostí, rozhovor a rozbor školních výsledků. Dále jsem využila vlastní zkušenosti s těmito dětmi. Dle mého názoru jsem zodpověděla všechny výzkumné otázky a podařilo se mi naplnit cíl práce.

Pracovala jsem 12 let jako učitelka a vychovatelka na malotřídní základní škole, kde jsem se setkala s případem dětí z nefunkční rodiny, ve které docházelo k týrání a sexuálnímu zneužívání dětí. Nebyla jsem připravena na to, že bych se někdy dostala do situace, kdy budu řešit případ týraného a sexuálně zneužívaného žáka a domnívám se, že je velmi obtížné a téměř nemožné se na toto připravit. Osud dětí mě emocionálně velmi zasáhl. Ovlivnil můj profesní i soukromý život. Před lety jsem jediné možné řešení viděla v tom, že děti budou matce odebrány a umístěny do dětského domova. Nepřipouštěla jsem si fakt, že děti (hlavně Adam) svojí matku milují a přejí si zůstat s ní. Při zpracování praktické části jsem spolupracovala s psychologem, etopedem a kurátorkou mládeže, se kterými jsem konzultovala svoje poznatky o dětech. Pomohli mi pochopit chování a jednání těchto dětí z nefunkční rodiny a zároveň se vnitřně vyrovnat se skutečností, že byl Adam sexuálně zneužívaný, a že nebylo v mých silách tomu zabránit. Z přístupu těchto lidí usuzuji, že jim osud dětí nebyl a není lhostejný. Shodli se na tom, že hlavní vinu za to, jaký život děti dnes vedou, má jejich matka a její špatná výchova v rodině. Oni v současné době již jen napravují chyby,

kterých se matka dopustila. Jejich práce je velmi zajímavá. Umí se radovat z každého „zachráněného“ dítěte, které se podaří navrátit do běžného života. Psycholog VÚ a Zuzančina kurátorka uvedli, že mě znají z vyprávění dětí, a že pro Zuzanku hodně znamenám. Proto jsem se rozhodla obnovit se Zuzankou kontakt a podpořit ji při léčbě její drogové závislosti, i když si uvědomuji, že to není lehký úkol.

Moje práce by mohla pomoci učitelům a vychovatelům, kteří se někdy dostanou do situace, kdy se jim dítě svěří s tím, že je týrané či zneužíváné. Doporučovala bych, aby pozorně poslouchali, protože každá maličkost, kterou jim dítě říká nebo se snaží říct, je důležitá. Měli by se více zajímat o to, z jakých rodin děti pochází a v případě podezření jednat uvážlivě a rychle. Zanedbávání, týrání a sexuálnímu zneužívání dětí nelze zcela zamezit, protože stále budou rodiče, kteří se těchto činů budou dopouštět, a proto by lidé neměli být lhostejní k tomu, co se kolem nich děje (v sousedství, ve škole) a vždy by měli podezření na takové jednání nahlásit PČR nebo pracovnícím OSPOD. Bezbranné dítě si nezaslouží, aby trpělo. Mělo by vědět, že jsou lidé, kterým může věřit, protože takoví lidé mu umí a chtějí pomoci.

12 Seznam literatury

- BECHYŇOVÁ, V. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0031-4
- BENTOVIM, A. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-629-3
- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, Praha: Karlova univerzita, 1997. ISBN 80-7066-534-3
- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X
- DUNOVSKÝ, J. DYTRICH, Z., MATĚJČEK, Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5
- HALÍŘOVÁ, M. *Sociálně patologické jevy z dob osvícenství do roku 1914*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012. ISBN 978-80-7395-486-4
- HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3
- KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*. Praha: Galén, 2008. ISBN 978-80-7262-410-2
- LENDEROVÁ, M. *Radostné dětství?, 2009*, Praha a Litomyšl: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-647-9
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9
- MILFAIT, R. *Komerční sexualizované násilí na dětech*, 2008, ISBN 978-80-7367-320-8
- PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada. 2012. ISBN 978-80-247-3470-5
- PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, s.r.o., 1999. ISBN 80-86103-21-8
- ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N. *Domácí násilí*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2
- ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: Linde, s.r.o., 2003. ISBN 80-86131-44-0
- ŠVARŘÍČEK, R. ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7

VANÍČKOVÁ, E., HAJD- MOUSSOVÁ Z., PROVAZNÍK. K. *Sexuální zneužívání dětí*, 1. díl. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-479-9

VANÍČKOVÁ, E., HAJD- MOUSSOVÁ Z., PROVAZNÍK. K. *Sexuální zneužívání dětí*, 2. díl. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-878-6

VANÍČKOVÁ, E. – HAJD- MOUSSOVÁ Z. – PROVAZNÍKOVÁ, Z. *Násilí na dětech. Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. Praha: Karlova univerzita, 1995. ISBN 80-7184-008-4.

VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Palackého univerzita, právnická fakulta, 2001. ISBN 80-244-0337-4

WEISS, P. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0929-5